

Візьми мене з собою, Магеллане!

Богдан Сушинський

1

Сонце зависло на самій маківці щогли і гойдалося на ній — велике, заспане і коструbate. Бліде проміння його просіювалося через гущавину тросів, розтікало жовтавими струмками по надбудові корабля і поволі згасало у фіолетових шибках ілюмінаторів.

Я сиджу собі на високому пагорбі, що вип'явся над морем, дивлюся на велетенський білий корабель, що застиг десь там, унизу, відгороджений кам'яними стінами від моря і від берега, і мені стає жаль його. Це не якась там самохідна баржа чи прогулянковий катер, а справжнісіньке океанське судно — з якорями, рятувальними човнами, щоглами і капітанським містком. Але йому вже ніколи не відійти від цього причалу і не вирушити в далеке плавання. Ніколи!

Оті кораблі, що на рейді, постоять, дочекаються вільного місця в порту, позбудуться вантажу, відпочинуть і підуть кожен своїм курсом. А цей, на борту якого написано "Оріон", так і залишиться назавжди.

Одразу за огорожею яхт-клубу — уквітчаний засмаглими тілами пляж. Звідти долинав гамір і безтурботний сміх ... Усі втішаються морем і сонцем, і ніхто не звертає уваги на величезний корабель, якому вже ніколи не вийти в море. Здається, тільки я один замислено дивлюся на нього, наче на останнє пристановище Робінзона. І мені стає сумно. Самотньо і сумно. Якби ж то я міг якось допомогти "Оріонові" вирватися з цього бетонного полону!

2

... А вихопив мене з цієї задуми легкий поштовх у плече. Тієї ж миті повз мене, навіть не глянувши у мій бік, протюпала Дінка, кумедне і шкідливе дівчисько з нашого будинку, моя однокласниця. Мати Дінки пішла собі стежкою, що в'юнилася неподалік, а Дінка навмисне підкралася, щоб штовхнути, витерти об мене свою безмірно велику сумку з намальованим на ній червоним автомобілем, та ще й вдати при цьому, що мене тут просто не існує.

— Тихо: Радик Костич знову замріялись,— мовила вона вже звіддала, так і не озирнувшись. Нібито йшлося й не про мене, а хтозна про кого. — Вони марять, уявляючи себе великим мореплавцем. Таким собі великим дворовим Магелланом, Хі-хі, хо-хо!

— А ти не штовхайся, "хі-хі, хо-хо"! — бурчу. — Краще б сиділа вдома. Е, ти ж казала, що на море сьогодні не підеш! Чого ж притюпала?!

— Так, справді, казала, що не піду. І не піду, — зупиняється Дінка. — Хіба я кудись іду?

— Цікаво, що ж ти робиш?

— Нічого,— стенає плечима. — Зовсім нічого. Мене взагалі нема. Не існує,

розумієш? Ні тут, ні вдома. Ніде! Тобі знову щось привиділося, наш Великий Дворовий Магеллане. Напикся на сонці — ось і все!

І рушила стежкою далі.

Я очманіло дивлюся їй услід, відчуючи, що дуже хочеться прокинутись. Але ж не сплю. І Дінка — он вона!

Який же це сон?

— Егей, ти! .. Все одно я знайду тебе на пляжі! — приходжу нарешті до тями. Якби не її мати, яка з'явилася на виході з пляжу, я, звичайно, наздогнав би Дінку. А так — незручно: ще подумає, що нібито бігаю за нею хвостиком. Та й мати дівчини здогадається, що в наших взаєминах, що не те і не так.

— А мене там не буде! - відповідає тим часом дівчисько. — Не буде мене там! Ніколи, чув?!

— Ага, кажи-кажи! .. Де ж ти будеш?!

— Хі-хі, хо-хо! Тільки там, де ніколи не буде тебе! — відповідає Дінка, біжучи до матері.

Я ображено хмикаю й негайно пробую забути про її існування. Я дивлюся на море, думаю про майбутнє і фантазую, ото ж Дінка, — оце "мале, рябе, конопате" — тут ні до чого.

— Задавака! Вдає з себе мореплавця! — гукає мені здалеку Дінка. — Хіба я не знаю, чому ти сидиш тут? Тому, що мати заборонила тобі купатися! Хі-хі, хо-хо! .. Нудьгуєш у затінку, на травичці, а всі інші купаються!

Я не відповідаю. Але те, що каже Дінка, — неправда.

Купатися мені ніхто не забороняє. Проте Дінка не гідна того, щоб доводити їй це. Зберігаючи власну гідність, я відвертаюся. З цієї миті дівчиська просто не існує. Так, я мрію, фантазую, уявляючи себе мореплавцем. Але нехай

ніхто не насмілюється заважати мені!

Тим часом повз мене проходить якийсь літній чоловік.

За кілька кроків він зупиняється і, як мені здалося, підбадьорюючи всміхається. Він невисокий на зріст, але досить кремезний, а вилицювате обличчя таке засмагле і так пооране зморшками, що годі розгледіти, яке воно там насправді. Єдине, що посправжньому привертало увагу, то це старий, виляний морський кашкет із... новою кокардою.

А що кокарда новісінька — це одразу кинулося у вічі.

Я бачив цього чоловіка вперше. І він мене, мабуть, теж. Та все ж таки здалося, що цей старий моряк хотів заговорити до мене. Хотів, але чомусь не заговорив, тільки уважно подивився і, безгучно ворухнувши губами, пішов собі далі, напевне, до яхт-клубу.

Не знаю чому, але я одразу ж підвівся, і подався слідом за ним, неначе отим уважним поглядом старий моряк покликав мене. Важко збагнути, що саме, але щось-таки привабило в ньому: чи то погляд, яким він немовби запитав:

"Ну, чого сумуєш тут, на самоті?" Чи, може, оце обвіяне вітрами обличчя моряка,

на якому все невиразне, окрім глибоких брунатних зморшок?

Я звернув увагу, що потім старий моряк уже жодного разу не озирнувся. Та все ж таки якимось дивом відчув, що бреду слідом, і біля воріт яхт-клубу зупинився.

— Добре зробив, капітане, що пішов, — неголосно мовив він, дочекавшись, поки наближуся. — У яхт-клубі тобі буде цікавіше. Там, на пагорбі, нічого не висидиш. Адже тобі хотілося потрапити сюди, правда?

— Звичайно, хотілося, — розгублено пронявчав я. — Кому ж не хочеться? .

— От бачиш. А якщо хотілося — треба було прийти, попросити чергового, щоб пропустив. Люди тут не лихі. Самі бігали сюди ще хлопчиками: подивитися на корабель, на яхти, посидіти в човні, бувалих моряків послухати.

Мене здивувало, що він говорив усе це так, ніби ми вже давно-давно знайомі, і він оце радіє нашій черговій зустрічі. Може, тому я й наважився запитати:

— А ви що, працюєте тут?

— Взагалі-то я на пенсії. "Старий штурман" — так мене тепер називають, — зітхнув він. — Та хоча штурман я справді старий і відставний, час од часу все ж таки виходжу в море на яхті та потроху навчаю хлопців із Флотилії юних моряків усіляким морським премудрощам.

— Та це ж чудово! Як усе добре складається! — вражено вигукнув я, ще не вірячи, що так пощастило на знайомство. — Тут, у Флотилії, навчається Роман Войтенко. Він живе у нашому дворі. Його прийняли одразу, тому що він на клас старший од мене і відмінник, та й коли був залік із плавання — проплив швидше від усіх. Отож його прийняли, а мене ні.

— А тебе — ні. Сумна історія. Але нічого, капітане, приймуть. Згодом, коли на один клас підростеш. Ще й шкодуватимуть, що не прийняли раніше. Таке вже бувало.

Він поплескав мене по плечу і розсміявся.

— Вони ще шкодуватимуть, ось побачиш! — і, не знімаючи руки з мого плеча, повів до воріт. — Їм же соромно буде, що такому морякові, як ти — і раптом відмовили. — А вже стиха додав: — Хоча, з іншого боку, хіба так одразу визначиш, кого в море приводить мужність, а кого — копійчана романтика заробітчанина?

Напевне, він і не збирався проказувати це вголос, але якось воно так вихопилося ... І мав на увазі не тільки історію мого вступу.

— Здоров був, штурмане! — привітався з ним старий вахтер, якого я не раз бачив у будочці біля воріт яхт-клубу. На цій будочці висіло оголошення, що вхід на територію — за посвідченням члена яхт-клубу або курсанта Флотилії юного моряка. Одначе в мене особисто ніякого посвідчення не було, тому він уже тричі не пропускав мене до "Оріону". Нічого не вдієш, доводилося пробиратись до яхт-клубу потайки, через "собачий лаз".

— Вітаю, Петровичу! — озвався і Старий Штурман — я теж вирішив називати його так. — Що нам обіцяють на сьогодні?

— Нам з тобою, Климе Васильовичу, — вже нічого. А тим, хто ще виходить у море, обіцяють, що воно буде тихим і спокійним. Просто-таки ангельська погода.

Штурман зняв руку з мого плеча і, дашком приклавши її до чола, глянув у далечінь.

— Щось не схоже. Море, он, уже нервує. Ось-ось налетить босфорський вітерець, і тоді ... Так-так, не крути носом, Петровичу. Босфорський ще дасть про себе знати — згадаєш мене. Втім, комусь він, може, й не до вподоби, але не нам, правда, капітане?, — звернувся до мене. — При босфорському можна спокійно піднімати вітрила. Штиль для нас куди страшніший.

— При босфорському тільки й треба піднімати, — здався вахтер. — Той перевірить і нерви, і щогли. Сам із радістю вийшов би в море, але що вдієш?— розвів руками. — Відходив я здається, своє, наче морським вузлом зав'язав. Хлопчина, що, з тобою?

— Ти ж, мабуть, не пропускав його? — з докором мовив штурман.

— Може, й було таке, — покаюнно зітхнув Петрович, уважно придивляючись до мене. — Сам знаєш, скільки їх тут, майбутніх Ушакових-Нахімових, крутиться. А правило для всіх одне. Та якщо вже прийшов з тобою, то, напевне, стане курсантом "Оріону" — так я думаю ...

— Спочатку, може, тільки юнгою, потім — курсантом, а з часом — і капітаном-директором Флотилії, — розсміявся Старий Штурман. — Тож моя тобі порада: налагоджуй знайомство, поки не пізно.

І ми пішли далі, до бетонового пірса, що проліг через затоку аж до корабля. Тут, між берегом і "Оріоном", ледь-ледь погойдувалися на легенькій хвильці невеличкі моторки та човни-яли, на яких курсанти вчаться веслувати; вигойдували щоглами вітрильні яхти і дрібно здригався великий тримаран — така собі, трохи дивна яхта, що нібито складена з трьох поєднаних між собою човнів, на одному з яких — середньому — теж зблискувала сріблястою фарбою висока металева щогла.

Хтось переконав мого сусіда Ромку, що ця посудина не боїться жодних штормів, і така стійка, що на ній спокійнісінько можна долати будь-який океан. Але на мене вона чомусь ніякого враження не справила. Не знаю, може, якби дозволили пройтися на ній хоча б по затоці, побачити її, як кажуть моряки, "на гвинті".

— Егей, штурмане!— гукає нам навздогін Петрович.— Ти хоча б сказав, як звати твого капітана. Щоб я знав та наступного разу пропустив.

— Радик!— відповів я. Звідки Старому Штурману було знати моє ім'я? І про всяк випадок додав:— Радик Костич! Я ще обов'язково навідаюся!

— Ага, Рудько, значить!— по-своєму перетлумачив вахтер. — Якщо раптом забуду — нагадаєш про себе! Скажеш, що від штурмана, тоді, може, й пригадаю!

— І не соромно тобі?!— з жартівливим докором мовив Старий Штурман.— Такого моряка — і забути! Іржавієш, Петровичу, іржавієш!..

Ось нарешті й причал. Між бортами яхт вирують косяки маленьких ставридок, над якими, наче чудовиська над здобиччю, зависають великі драглисті медузи, дуже схожі на освітлені космічним сяйвом літаючі тарілки.

Двоє хлопчаків, мабуть, курсанти з "Оріону", вичерпували воду з напівзатопленого човна. Вони привіталися зі Старим Штурманом, зверхньо глянули на мене, мовляв: "А це що за тюлька?!", і знову взялися за свою справу. Працювали вони так завзято, ніби

знаходилися далеко в морі, і від того, зуміють вони вичерпати воду чи ні, залежало і життя корабля, і їхнє власне.

— Скажіть, а на яких кораблях ви ходили штурманом?— запитує старого моряка вже на трапі, що з'єднує бетонну стіну з причалом, біля якого стоїть корабель.

— І не тільки штурманом, хлопче, не тільки штурманом. Я ж усе життя на флоті. У тринадцять років уже виходив на промисел з артіллю рибалок. Правда, спочатку брали тільки на лиман, але й там солонувато доводилось. Ну а через рік лиманного стажування уже був у морі. Потім став воєнним моряком. А після війни закінчив училище і відтоді, аж поки й на пенсію не пішов,— на кораблях далекого плавання. І що цікаво: останнім кораблем, на якому я виходив в океан, якраз і був "Оріон". Ось цей, старенький трудяга-морячок...

— Це правда? Ви ходили на "Оріоні"? На оцьому?..

— Ну, навіщо так зневажливо? Хороший був корабель. Надійний. Тепер уже всі моряки з його екіпажу або осіли по кубриках інших кораблів, або списані на пенсію. Тільки я один лишився вірним йому. Вважай, останній із екіпажу. Приходжу до нього — ніби давнього друга провідую. Шкода, що він, сталева його душа, не розуміє цього.

Щойно Старий Штурман піднявся на корабель, як на палубу вирвався чималий гурт хлопців, з якими досі, напевне, проводили заняття у каютах-класах.

— Цун-намі, дванадцять балів! Та це ж Радик!— По голосу, та ще за оцим незмінним "цун-намі!", я визнав, що кричить Ромко, але відшукати його поглядом зміг не одразу. Нічого дивного: такими, в морській формі, курсанти здавалися схожими між собою, наче сіамські близнюки.— Добре, що ти прийшов! Знаєш, що нам оголосили сьогодні?! Через два тижні вирушаємо у похід! На теплоході "Омега"! На цілих п'ять діб! Із курсантами вищої і середньої мореходок!

— Та ну?! — засумнівався я.— Невже так одразу — в похід, та ще й на п'ять діб?

— Ти диви: ця малявка ще й не вірить...— буркнув якийсь довготелесий хлопчина, що проходив повз нас. Але ні я, ні Ромко не звернули на нього уваги.

— Невже справді на п'ять?— усе ще допитувався я.

— Нічого дивного, не вічно ж нам сушитися на березі. В такі походи курсанти Флотилії ходять щороку. Курс на Крим, звідти — на Кавказ... Севастополь, Ялта, Новоросійськ!.. На вахті стоятимемо разом із курсантами училищ. Не на учбовій — на справжній.

— У морі — всі вахти справжні,— повчально кажу я, відчуючи, що вже не стільки радію за Ромку, скільки заздрю йому.— Шкода, що мене не прийняли. Пішли б разом. Подумаєш, півроку не вистачило! Несправедливо це, несправедливо...

— Нічого, наступного року приймуть,— враз споважнів Ромко.— Знаєш, мені й самому якось незручно перед тобою. Хоча знаю, що прийняти не могли. В умовах прийому так і написано: "семикласників". А ти перейшов до шостого... Цун-намі, дванадцять балів. У кого нерви міцніші, той і виживає. Але за будь-яких умов ми лишаємося друзями, чув?

І ми потискуємо один одному руки. По-особливому, поморському.

— Е, постривай, а як ти тут опинився? — раптом схаменувся Ромко.— Сторонніх сюди не пропускають. Чи, може, тебе хтось провів?

І тоді я розповів, як чекав його, сидячи на пагорбі, як познайомився з моряком, Климом Васильовичем, якого всі яхтклубівці звать Старим Штурманом. І що зараз цей Старий Штурман пішов до капітана-директора Флотилії просити, щоб мене, хоча б до першого вересня, зарахували в юнги. Про "юнги" це я, звичайно, прибрехав, але ж як хотілося, щоб так воно все насправді й сталося.

— У юнги? Старий Штурман?— перепитав Ромко.— Тоді вважай, що тобі пощастило. Він — єдиний, кого капітан-директор справді може послухатися. Клим Васильович, тобто Старий Штурман, уже якось виступав перед нами. Про воєнних моряків розповідав. Такі історії — сідай і пиши пригодницький роман. Я ще не чув, щоб про моряків так розповідали.

А тим часом самого мене починає вражати серйозність Ромка. Як він змінився за той час, що навчається у Флотилії! Ні, зовні він лишився таким же: невисокий, повновидий, з чудернацькими ямочками на щоках... І жартувати вміє, і звичок своїх нібито не змінив. А все одно... Подорослішав він, чи що? Про все говорить якось не так, як раніше,— поважно і занадто серйозно. Тільки свого "цун-намі, дванадцять балів!" ніяк не зречеться. Що б він не хотів висловити: радість, подив, захоплення чи обурення — на все це у нього три слівця. Через них ми й самого Ромка зовемо поміж собою "Цунамою".

На причалах уже вирувало курсантське "віче". Викладачі, що зішли з судна, з великим зусиллям зуміли поділити його на екіпажі, кожен із яких одразу ж заходився спускати на воду свого човна. Вибравши момент, Ромко попросив узяти на човен і мене, але викладач тільки співчутливо окинув "приблудного недоросля" поглядом, і безпомічно розвів руками.

Ну що ж, я не ображаюся. Не можна — то не можна. Тут дисципліна, хіба я не розумію?

Одначе, захопившись тим, що відбувалося на причалі, я не помітив, як поруч опинилися Старий Штурман і ще якийсь високий худорлявий чоловік у морській формі.

— Оце він і є,— мовив штурман тому чоловікові.— Радик Костич. А он той хлопчина — його товариш, курсант Роман Войтенко.

— Е, та, здається, ми вже знайомі,— усміхнувся худорлявий моряк, уважніше придивившись до мене. Аж тепер і я впізнав його. Ще б не впізнати! Адже це й був капітан-директор.—Ти приходив разом із Войтенком, просився в курсанти? Ти, ти, не відмовчуйся.

— Я не відмовчуюся: просився,— розгублено мовив я, нашорошено глянувши на капітана-директора. Тоді він теж приязно всміхався, але не зарахував. А тепер, ось так, привітно всміхаючись, може й прогнати звідси.— Ми з ним майже ровесники, хоча і навчаємося в різних класах — я на клас молодший.

— Зрозуміло. Добре, що не образився і знову прийшов. Бачу, ти й справді хочеш бути моряком. От тільки, як це сказати?.. Класами не вдався, чи що?—засміявся він.—

Та ще й зростом. Слухай, Кириле Дмитровичу,,— звернувся до керівника групи, в якій виявився Роман.— Зваж на прохання двох морських вовків: візьми й цього хлопця на човна. Все одно з бухти поки що не виходите. А плавати він, звичайно ж, уміє.

— Ще й як умію! - вигукнув я, проте одразу ж знітився. Це щастя, що при моєму зарахуванні до екіпажу човна не присутня Дінка. Почувши оце моє "ще й як!..", негайно назвала б "хвальком". І тоді вже справді - "хі-хі, хо-хо!"

— То що, вважатимемо Радика Кости́ча юнгою?— запитуючи це, Клим Васильович дивився чомусь не на капітана-директора, а на мене. Ніби це від мене самого залежало: мати Флотилії свого юнгу чи ні?

— А що, можна і юнгою,— погодився капітан-директор. — Правда, статутом Флотилії юнги не передбачені. Але хтозна, може, з цього дня в неї з'явиться нова традиція.

— Отож бо, — підтримав його Старий Штурман. — І новий пункт у статуті.

— Ура! Зарахували!— закричав я, кидаючись до Ромки. Проте радості моєї Ромко чомусь не поділяв, навпаки, трішечки розгубився.

— Що за дитячі емоції? — шикнув.— Хто так поводитьсь? Краще б подякував Старому Штурманові та капітану-директорові, як слід, цун-намі, дванадцять балів.

Що правда, те правда — подякувати я забув. Але капітан-директор і штурман уже відійшли від причалу, отож єдине, що мені залишалося,— вибачливо подивитися їм услід.

— Ти ж ба, яка у нас радість!..— раптом глузливо про казав той самий довготелесий хлопчисько, що назвав мене біля трапа "малявкою". І чого це він увесь час крутиться біля нас? — "Ура! Зарахували!" Знайшов, чому тішитися. Ніби його зарахували до загону космонавтів.

Виміряв мене поблажливим поглядом і, вклавши руки в кишені, відійшов до перевернутого човна.

— Вікторе! Сосновський! - негайно звернув увагу на його поведінку Федір Пилипович.— А ти чого це руки в кишені, і стоїш собі, лясичи точиш?

— Я прийшов сюди не для того, щоб ставати веслярем,— досить нахабно відповів Віктор. — Скільки можна? А головне — навіщо? Рятувальні шлюпки на сучасних кораблях — моторні, а найматися веслярем на галеру я не збираюсь.

— Щодо рятувальних шлюпок, курсант Сосновський, то тут ви трішечки помиляєтесь,— суворо глянув на нього викладач. — Але про це поговоримо потім. А поки що — негайно займіть своє місце в шлюпці.

— Ну, якщо це так важливо...— лінькувато стелав плечима Віктор.— Якщо вже без мене не обійдуться, можу й сісти. Але тільки з поваги до вас...

Почувши це, хлопці обурилися. Кожен по-своєму. Але тільки Ромко висловив те, про що подумали зараз геть усі, хто був свідком цієї сутички:

— Та скільки ж можна панькатися з ним, Федоре Пилиповичу?! Якщо так, давайте не братимемо його ні зараз, на шлюпку, ні в похід. І взагалі, якщо у Флотилії йому нецікаво, нехай іде звідси... ловити своїх метеликів, цен-намі, дванадцять балів!

І я був цілком згодний із ним. Цьому Сосновському пропонують вийти на шлюпці в море, а він ще й морочить голову! Ото вже справді: "цун-намі, дванадцять балів!" Кого тільки зараховують до Флотилії? Ну а про метеликів... Невже цей хлопчисько й справді захоплюється якимись-там метеликами? Це вже ганьба!

Після такого "виступу" Ромки, звичайно, кожен мав що сказати Вікторові, але викладач негайно заспокоїв усіх: "Потім, потім поговоримо, хлопці, потім. А поки що — зайняти місця в шлюпках згідно з аварійним розкладом!"

У шлюпці було аж шестеро весел, але й хлопців теж було шестеро, і мені, звичайно ж, не вистачало. Проте я не розгубився, сів поруч Ромки, і ми вирішили, що веслуватимемо вдвох.

— Ей, юнго, а ти справді вмієш плавати?— несподівано засумнівався викладач.

— Звичайно ж, уміє! — в один голос відповіли всі хлопці, що були в човні. Хоча, звідки їм, окрім Ромки, було знати: вмію я хоча б триматись на воді чи ні?

— Ще й як плаває, — поважно уточнив Ромко, підморгнувши мені. — Тренер з плавання другий рік умовляє його записатися в секцію.

— Тоді порядок, — кивнув викладач. Відштовхнув шлюпку від берега, вскочив у неї і сів на кормі біля стерна. — Весла на воду!— скомандував він.— Стежити за моїми командами. Веслувати усім водночас, в одному ритмі. Згадайте, як ви робили це на двох минулих заняттях. Усі готові? Пішли. І — р-раз! І — р-раз!.. Дружно! Темп-темп! І — р-раз!..

Й ось мої руки вже на веслі, поруч з Ромчиними. Я теж веслюю разом з усіма. І, мабуть, ніхто в цій шлюпці не відчувається таким щасливим. Уперше в житті я — за веслом курсантської шлюпки! Курсантської!

Пишаючись цим, я час від часу поглядаю на берег. Там, біля вітрильної яхти, стоїть Старий Штурман і дивиться у наш бік. Ось він помітив мене і помахав рукою. Мені хочеться підхопитись, теж помахати йому і щось вигукнути. Щось таке!.. Щоб усі, хто є на березі, зраділи разом зі мною.

Напевне, я так і зробив би. Але не наважуюсь зняти руки з весла.

Коли ми повернулися до причалу і витягли шлюпку на берег, до мене підійшли двоє дуже схожих один на одного хлопців з нашого екіпажу і по черзі потисли руку.

А ти молодець!— похвалив один із них.— Наша Цаца,— кивнув у бік Віктора Сосновського,— бурчала: "Навіщо малявку беремо?" Правду кажучи, ми теж подумали: "Салаження. Відійдемо від берега, хвиля підніметься — і він скисне". Не скис. Факт.

— Ви теж трималися,— зашарівся я, не знаючи, що ще можна сказати в такому випадку.— Ще й як веслували! Я ж бачив!

— Тепер завжди просись до нашого екіпажу,— докинув другий хлопчисько. Обидва вони смагляві, з чорним кучерявим волоссям, й обидва м'язисті, наче штангісти чи боксери. Мені чомусь одразу здалося, що в Флотилії вони найсильніші. Та так воно, мабуть, і було насправді.— Мене звуть Артуром, а його — плеснув брата по плечу — Вадиком. Близнюки, як бачиш. Ну а щодо Цаци... Якщо він, або хтось інший, наважиться образити тебе, одне слово...

— Негайно проведемо "виховну роботу", — підтримав його Вадик.— Закон моря. Цаца стояв за кілька кроків од нас і, як мені здалося, усе чув. Бо, коли хлопці відійшли, він якось смішно так закопирив губу й, оглянувши мене зверху вниз, лінкувато проказав:

— Ти тільки глянь, які ми популярні! Миклухо-Маклай у профспілковій відпустці!.. Нікому ця Флотилія не потрібна — ось що я тобі скажу, отроче. Захочеш бути моряком — вступай після школи до морехідного училища — і всі проблеми. А так: закінчиш Флотилію, а після неї те ж саме проходитимеш в училищі. Нуд-до-та!

— Ну й не вчися!—обурився я.— Хто тебе примушує?

Віктор якусь мить вагався: відповідати чи ні. Я відчував, що він хоче дещо пояснити мені, але чомусь не наважується. І так і не наважився. Буркнув: "Не твоє це діло. Сам розберуся що й до чого".

І пішов геть.

"Нічого,— подумав я.— Все одно з тобою мені не дружити. А з Вадиком і Артуром спільну мову ми завжди знайдемо".

Тим часом керівник групи попросив нас підійти ближче і пояснив, що для кожного моряка нелегка морська наука якраз і починається з уміння володіти веслом і вітрилами. Так на флоті повелося з давнини, і так буде завжди. А от які бувають вітрила і як ними користуватися, додав він, із цим вас познайомить ветеран флоту, колишній військовий моряк, а згодом штурман далекого плавання, та ще й найстаріший яхтсмен нашого міста, Клим Васильович Волян.

Саме в цей час підійшов і Старий Штурман.

— Добре, що я з ним уже знайомий,— радісно прошепотів я, торкнувшись когось ліктем. Але, на жаль, поруч виявився той самий Цаца.

— Подумаєш: "штурман, найстаріший яхтсмен!.."— сплюнув він крізь зуби. — Велика цаца. Мій батько, он — капітан теплохода. І що з цього?

І тут я не витримав і голосно розсміявся. Ясна річ, усі здивовано озирнулися на мене, але я вже просто не міг стриматися.

— Ти чого?— просичав Цаца-Сосновський, підозріло косуючи на мене.— Що тут смішного? Не віриш, що мій батько — капітан?

— Та вірю-вірю...— відповів я, і про всяк випадок підійшов по-ближче до Ромки. Не міг же я пояснювати Сосновському, що сміявся, бо тільки тепер зрозумів, чому хлопці дразнять його "Цацею".

Старий Штурман попросив нас підійти до яхти. То було невелике, але досить красиве суденце з двома рубками — для стернового і для екіпажу, оснащене вітрилами і мотором. Як я згодом дізнався, капітаном його був сам Клим Васильович.

— Ну що, хлопці?— схвилювано мовив Старий Штурман, відкашлюючись у кулак.— Починається і ваша морська наука. Та воно й час. Віддавна так: мрія про океан зароджується тоді, коли хлопчина починає милуватись човнами, яхтами чи кораблями, які виходять у море під вітрилами. З них, із вітрил, і починалося судноплавство, починалося підкорення морів-океанів, відкриття незвіданих земель. А скільки про них

складено віршів, пісень! Та й книжки про морські подорожі теж, мабуть, навіяні чарами вітрил. Ви бачите в моїх руках альбом. Тепер уже дуже рідкісний. Так от, у ньому зображено всі типи вітрильників: від човнів древніх вікінгів та русичів — до сучасних учбових кораблів... Вважай, вся історія нашого флоту. От і давайте, для початку, уважно подивимося ці малюнки та фотографії.

І ми почали гортати альбом. Мене, як новенького, хлопці пропустили вперед, тож, напевне, бачив я ці малюнки найкраще. А й справді, яких тільки шхун, каравел, фрегатів і кліперів там не було! Навіть не віриться, що людська фантазія здатна витворити такі дивовижні споруди, і що все це здатне утримуватися на воді. Шкода, що так мало часу можна було розглядати кожен із цих кораблів.

— Ну, що, цікаво? — всміхнувся Клим Васильєвич, перегортаючи останню сторінку. — Що не кажіть, а вітрилам тисячі років. Інша річ, що так само тисячі років і тяжкій праці матроса на вітрильному кораблі. Недарма й досі вважається, що справжній моряк той, хто пройшов гарт вітрильника, хто хоча б один океан подолав під вітрилами. Тому й практика морська для курсантів морехідки починається з вітрильника "Товариш" та інших учбових кораблів.

Потім він ще пояснив нам, що кожна щогла на кораблі має свою назву. А, в залежності від того, як припасовано до щогли поперечини, на яких закріплюються вітрила, та якої ці вітрила форми — визначають і тип, як кажуть на флоті, "вітрильного озброєння": гафельне, бермудське, португальське і ще якесь там, я вже не запам'ятав, яке саме, бо назви такі, що кожну з них треба зазубрювати.

Проте закінчив свою розповідь Старий Штурман трохи несподівано:

— А тепер ми з вами почнемо знайомитися з працею матроса вітрильного судна. Уявіть, що ви опинилися на вітрильній яхті, далеко в морі. Рації у вас нема, вітрило розірвало штормом, ви дрейфуете, і хтозна, чим це закінчиться, скільки зможете протриматись без води і харчів. Тобто, у вас є лише один спосіб урятуватись: негайно зшити вітрило. Але як це зробити? Так от, щоб ви знали, зшивання вітрила — це особливе мистецтво. Існують спеціальна вітрильна голка, спеціальні нитки, практикуються різні шви... Одне слово, ціла наука. Ну, а як це насправді робиться — побачите зараз на власні очі.

Він виніс із кубрика яхти два шматки парусини, голку та нитки, і почав чаклувати над вітрилом. Тим часом мені й справді почало здаватися, що всі ми — екіпаж однієї шхуни, яку люті шторми загнали далеко в океан, а вітрила геть пошматували. Відтак доля наша залежить від уміння цього старого сивого моряка. Тільки він один здатний врятувати і судно, і нас... Ось чому, затамувавши подих, я стежив за його рухами, наче за магічними жестами чаклуна. Потім усі ми по черзі пробували зшивати. І робили це однаково охоче і невміло. Тільки коли настала черга Цаци-Сосновського, він знову демонстративно вклав руки в кишені.

— Пробачте, — ввічливо усміхнувся Віктор, — я не кравець. Я все зрозумів, і з мене досить теорії. Вважаю, що вся ця наука уже нікому не потрібна. Марна трата часу — ось що це таке.

— Он як?— вражено глянув на нього Старий Штурман.— Чому ти так вважаєш, хлопче? Я вже казав, і кожен моряк підтвердить мої слова: без цієї науки матрос на кораблі — не матрос.

А я і не збираюся ставати матросом,— знову цвіркнув крізь зуби Цаца. Оця його дурна звичка: цвіркати-плювати крізь зуби!—А якщо й захотілося б стати моряком, то вступив би до вищої морехідки, закінчив і пішов у море, спочатку штурманом, потім помічником капітана... Як батько.

Цун-намі, дванадцять балів! Слухай, братва, а вам не здається, що цю Цацу давно треба гнати з групи!— знову не втримався Ромко.— Навіщо він тут? "Я не збираюся бути матросом!.."— передражнив.— Ви тільки послушайте, з яким презирством він вимовляє це слово: "мат-росом"! Ніби бути матросом — ганьба! Обов'язково треба починати з помічників капітана, щоб потім стати капітаном!

— Навіщо проганяти?— пробасив Артур, войовничо підступаючи до Цаци.— Хлопчик сам піде звідси. Правда, хлопчику?

Але Старий Штурман негайно втихомирив нас усіх.

— На якому судні твій батько?— запитав він Сосновського, тільки-но пристрасті трішечки вляглися.

— На "Ізмаїлі",— процідив Цаца і зневажливо глянув, спочатку на Артура, потім на Рому і чомусь на мене. Напевне, відчував, що теж можу підтримати їх. Або й досі не міг пробачити мені отого сміху.

— Ну то й що? Знаю Сосновського, капітана "Ізмаїла". Хороший моряк. Два роки ходили на одному кораблі. Пригадую, він тоді матросом був. Прийшов до нас одразу після морехідної школи й оцією наукою матроською оволодів чесно і сповна. Недарма ж і капітаном став. Ти теж повинен пройти її. Бо інакше ніколи не станеш справжнім моряком. Повір мені, старому штурманові.

— Не знаю,— стенив плечима Цаца.— Ідучи сюди, я сподівався, що вивчатимемо сучасні двигуни, систему управління. А тут сиди, наче швачка, зшивай вітрила та смикай канати.

— Між іншим, тепер знову починають будувати вітрильні кораблі,— докинув Вадик.— В Японії, он, спущено на воду вітрильний танкер. Газети треба читати.

— Ну й нехай собі будують — це їхня справа. Все одно вітрила будуть синтетичними, а піднімати і прибирати їх буде автоматика, за командою комп'ютера. Чому ви не хочете зрозуміти, що, поки ми станемо моряками, кораблі водитимуть уже, по суті, не капітани й штурмани, а електронні системи. На судні геть усе буде автоматизовано. Ніхто з голками на щогли не дертиметься.

Ми всі запитливо глянули на штурмана.

— Можливо, ти й маєш рацію, хлопче,— несподівано зітхнув Клим Васильович (а ми сподівалися, що він просто вилає Цапу, та й на цьому все закінчиться).— Вже й зараз на нових суднах чимало автоматики. Одначе у всі часи ходитимуть на кораблях люди. Які люблять море, знають його закони, знають, що таке весло, вітрило і що таке драїти палубу; та знають, як рятувати себе, товаришів по команді чи пасажирів, якщо

корабель зазнав катастрофи. Уявіть собі на мить, що ви опинилися у човні посеред штормового океану. Що там може врятувати вас, окрім вашого уміння, сили волі і моряцького гарту? А вся ця наука матроська для того й потрібна, щоб виховувати силу волі, працьовитість та щиру дружбу. Боюся, хлопче, що в Флотилії ти опинився тут випадково. Не стати тобі моряком, хоч ти і син відомого капітана. Було б добре, звичайно, якби я помилився. Але у таких випадках я помиляюся, на жаль, дуже рідко.

5

— Ну, все...— підійшов до мене Ромко.— Тобі час додому. Пообідай, покажись батькам. Вони ж, напевне, не знають, куди ти завівся.

— Знають, сказав, що йду на пляж. А ти... лишаєшся?

Мені ще потрібно на "Оріон". У мене там справи. Важливі справи,— по-змовницьки додав він.

— Може, й мені з тобою?

— Завтра,—відповів він. І вже лагідніше додав:—Та чого ти розхвилювався? Завтра побуваєш на "Оріоні", я все тобі покажу. Просто я домовився з хлопцями-випускниками, що сьогодні вони покажуть мені навігаційні прибори. Ну й дещо пояснять. З першого вересня знову почнуться теоретичні заняття. А з теорією в мене поки що не дуже... Уявляєш, крім звичайної школи, ще двічі на тиждень заняття у Флотилії юних моряків!

— Уявляю,— зітхнув я.— Мені справді час додому. Розповім батькові — не повірить. Подумає, що знову фантазую.

— Тому що знову наговориш такого, чого не було!— ляснув мене по потилиці.— Фантазер-самоучка. Я тебе знаю.

Попрощавшись із Ромою, я підійшов до Старого Штурмана, що мудрував біля мотора своєї яхти.

— Ви хіба не під вітрилами вийдете?— запитав я.

— Під вітрилами. Але мотор теж повинен бути справним. Через два тижні почнеться регата,— це так звуться міжнародні змагання яхтсменів. Підемо на румунську Констанцу, а звідти — на Варну, в Болгарію. Там зберуться найдосвідченіші яхтсмени Чорного моря, а в такій компанії осоромитись не можна.

— Мені б у ваш екіпаж.

— Совісті у тебе нема, капітане. Одразу в екіпаж просишся. Я ще не впевнений, чи мене самого візьмуть. Застарий, кажуть. Отакі справи. Досить із тебе на сьогодні. Став юнгою Флотилії — і радій. Ти зараз додому?

— Та хочу втішити батьків. А ви ще залишаєтеся тут?

— Незабаром повинні прийти яхтсмени з мого екіпажу. Треба потренуватись. Вітрила люблять щоденну працю.

— А можна я називатиму вас, як усі: штурманом?

— Якщо тобі так подобається — можна,— всміхнувся старий.— Тепер і ти став моряком. А моряки і на суші звикли звертатися один до одного, як на кораблі: "капітан", "штурман", "боцман", "старпом"...

— Але завтра ми ще побачимося?—запитав я уже звіддалік.

— Тепер — майже щодня. Якщо тільки не просипатимеш. Ну, нехай тобі щастить, капітане,— помахав рукою Старий Штурман.

6

Піднімаючись прибережним схилом до міста, я раптом знову побачив Дінку, що поверталася із пляжу. Вона теж одразу помітила мене, але вдала, що моя особа анітрішечки її не цікавить.

— Егей, Дінко! Хочеш розкажу, де я оце зараз був?!— кричу, наздоганяючи її. Бо хоча вона і вдає, що не помічає мене, одначе навмисне відстала від матері, щоб устиг наздогнати.

— Хі-хі, хо-хо! Навіть не намагайся вигадувати: ніде ти не був. — Дінка поблажливо глянула на мене, наче на стовпчик при дорозі, і відвернулася з таким виглядом, ніби хотіла сказати: "Ну, звідки ти знову взявся на мою голову?!" — Не був, і не міг бути. Сидів собі під кущиком, у затінку, і куняв.

— Чому це я "не був"?! Це ти ніде не була. А я встиг познайомитися з колишнім штурманом, і ми пішли...

— Ні з яким штурманом ти ніколи в житті не знайомився,— не дослухала мене Дінка.— І ви з ним нікуди не ходили. Розповідай ці казки Андерсена своєму Ромкові.

— Ти що, Дінко?!—занімів я від подиву.— Як це: не знайомився, коли ми вже знайомі? Завтра я можу показати його. Він провів мене до яхт-клубу, а потім поговорив із капітаном-директором. І той дозволив прийняти мене до Флотилії юних моряків. Правда, поки що тільки юнгою, але все ж таки...

— Ніхто й нікуди тебе не приймав,— зморщила свого кирпатого носика Дінка. — А в Флотилії юних моряків юнг ніколи не було і бути не може. Хі-хі, хо-хо!

І, поминувши мене, пішла собі геть.

— Ти що, не віриш?!—подався я слідом.— Можеш запитати Ромку. Ми з ним ходили на шлюпці. А юнгою — це мене умовно,— намагався пояснити я, шкодуючи, що так необережно і невчасно ляпнув про юнгу.

— Ні на якій шлюпці ти, сарделька недосмажена, не ходив,— цілком серйозно каже Дінка, і цим остаточно виводить мене з терпіння.— І не міг ходити. Ти — і шлюпка! Хі-хі, хо-хо!

Це у неї манера така: не був і не міг бути, не ходив і не міг ходити! Ще й оте ідіотське "хі-хі, хо-хо", за яке її варто добряче відлупцювати. Послухаєш її — і виходить, що мене взагалі на цьому світі не існує, і навіть не може існувати.

— Дінко! — кричу я.— Ти хоча б раз по-людськи вислухати можеш?! Якщо ти так розмовлятимеш зі мною, я більше ніколи в житті не підійду до тебе! Ніколи, зрозуміла? А в яхт-клубі я був, і на шлюпці ходив, і на "Оріоні" був!

— Ну, не був же ти на "Оріоні",— знесилено зітхнула Дінка, миттю ловлячи мене на вигадці. — Не був. І не міг бути. Хоча б раз чесно зізнайся: адже не був.

— Чого це?..— почав я, і раптом зрозумів, що забрехався. На "Оріоні" я справді не був. І Ромко може підтвердити це. Але я не хотів обдурювати Дінку. Все вийшло якось

несподівано.

— Ну-ну?..— в'їдливо так посміхається дівчина, і косує на мене своїми хитрючими очима.— Чого ж ти замовк? Де ти ще був? Може, ти й на підводному човні устиг побувати? Може, тебе підібрав в океані "Наутілус", а в юнги посвячував сам капітан Немо?

— І на підводному встиг,— бурчу я, остаточно розізлившись на неї.— Що ти в цьому тямишся: "Наутілус", Немо?..

— От тепер вірю,— незворушно каже Дінка.— З цього б і починав. Вигадай далі, Васко да Гама. Я покірно вислухаю.

Дивна річ. Якось так виходить, що, де б ми не були, завжди виявляємося поряд. У садку потрапили до однієї групи, у школі сидимо за однією партою (я вже твердо сказав собі, що цієї осені проситиму класного керівника, щоб нас розсадили), та й живемо в одному будинку, і навіть на одному поверсі. Не дивно, отже, що всі вважають нас друзями, а хлопці навіть дражнять "женихом і нареченою". Одне слово, між нами нібито все гаразд. Це — доки ми десь у гурті. Але варто залишитися наодинці, як Дінка стає такою страшенною занудою, що хочеться втікати від неї світ за очі.

— Так от,— кажу Дінці,— вже вийшовши на міську вулицю.—Можеш вірити чи не вірити, а мене справді зарахували юнгою. Завтра ми ходитимемо по затоці у шлюпці, під вітрилами. Прийди і переконайся. Ні-ні, прийди і переконайся, бо просто так ти мені ніколи не повіриш.

— Хі-хі, хо-хо! Ні під якими вітрилами ти не ходитимеш,— знову морщить свого носика Дінка.— Інші ходитимуть. Навіть під вітрилами. Наприклад, Ромко. Але без тебе.

І, хитро примруживши очі, дивиться на мене, наче на гномика, із тих-таки казок Андерсена. Ну, як можна пробачити їй таке?

— Знаєш що: я не сперечатимусь із тобою. І взагалі, мені байдуже, що ти думаєш. Якби у мене було багато грошей, я закупив би он той лоток морозива — увесь — і віддав тобі.

— Що, справді закупив би?! Яка нечувана щедрість.

— Справді. А знаєш, навіщо зробив би це? Щоб ти з'їла все це морозиво, і негайно захрипла. Хоча б на півроку.

— З'їсти — з'їм. Але нічого мені не станеться. Та й навіщо тобі багато грошей, а мені весь лоток? Будь людиною: знайди в кишенях своїх шорт кілька монеток і купи одну-єдину порцію. Хоча б один раз у життя розщедрися на двадцять копійок. Їсти морозиво мати поки що не дозволяє,— по-змовницьки роззирнулася вона,— але одну порцію я все ж таки з'їм, поки вона не бачить.

Я дивлюся на неї, наче верблюд на айсберг (це так кажуть у нас у дворі), і, зціпивши зуби, порпаюся у кишенях шортів. Що б ви думали? Я знаходжу там рівно двадцять копійок! Про які давно забув. Поклав монетку у задню кишеньку і забув. А тепер, проклинаючи мить, коли зв'язався з Дійкою, змушений іти до лотка, біля якого уже нервує величезна черга... Щоб стояти за морозивом, якого (хі-хі, хо-хо!) навіть не

доведеться покуштувати.

7

Наступного дня ми вчилися піднімати і прибирати вітрила. При цьому кожна група тренувалася на окремій яхті, і нам із Ромкою випало бути на яхті Старого Штурмана — "Діані". Здається, найбільшій і найкрасивішій.

Я намагався робити все, що робили курсанти. І хоч не завжди це вдавалося, Клим Васильович похвалив мене. Ясна річ, я негайно скористався з цього.

— Ну, хоч коли-небудь ви візьмете мене з собою у море?— пошепки запитую Старого Штурмана, побачивши, що поруч нема нікого.

— Колись візьму,— всміхнувся він.— Чому б не взяти хорошого моряка?

— І Цацу нашого взяли б?

— Цацу? А, це того, сина капітана Сосновського?— Він хвилинку помовчав, потім сказав:— А знаєш, узяв би. Можливо, він так ніколи й не стане моряком, але принаймні навчився б любити море. Адже не всі, хто по-справжньому любить його, повинні ставати моряками, правда? А от любити море, живучи тут, на березі, повинні всі. Та й не лише море. Річку, степ, ліс, птахів, саму землю нашу треба навчитися любити і шанувати. І може, в оцьому, у любові до світу, який оточує нас, і полягає найбільша мудрість людська. Не знаю, чи погодишся зі мною зараз. Але з часом, з роками, напевне, погодишся. А тому запам'ятай ці слова.

— Обов'язково запам'ятаю,— розгублено пообіцяв я, не сподіваючись, що він відповість так на запитання про Сосновського.

Не знаю, як там щодо річок, степу і птахів, а щодо Цаци-Сосновського, то до нього всі моряки і курсанти повинні ставитися зневажливо. І те, що штурман, здається, й не осуджує його, чи принаймні ставиться до нього не так, як курсанти, здивувало мене.

Після цієї розмови я вперше по-справжньому замислився над ставленням людей одне до одного. От курсанти, наприклад, всі недолюблюють Цацу-Сосновського. Та й Федір Пилипович теж не дуже поважає його. І, напевне, ніколи не взяв би на свою яхту. А Клим Васильович якось по-своєму розуміє його вчинки, по-своєму витлумачує їх. Хоча його як старого моряка поведінка Цаци-Сосновського теж повинна ображати.

Ми вже закінчували заняття на яхті, коли Ромко, що стояв на носі її, раптом закричав:

— Дивіться, дивіться, вітрила! Он, на рейді! Це "Магел-лан"! Мені ще вчора сказали, що він має прийти!

Ми всі подивилися на затоку. Розкинувши сліпучо-білі вітрила, до неї входив учбовий вітрильник Вищого інженерного морського училища. Власне, корабля ще майже не видно було, лише великі — від води, аж до вершечків щогл — квадрати вітрил. Навіть здалося, що то вони привиджуються мені. Це — як уві сні, коли сниться, що після нападу "джентльменів удачі" ти опинився на безлюдному острові посеред океану і стоїш на березі, виглядаєш, чи не з'являться на обрії вітрила якогось корабля. Ось вони нарешті з'явилися, ти махаєш руками, гукаєш, благаєш: пристаньте до берега, заберіть з собою. Але ніхто тебе не бачить і не чує. Ще один корабель помандрував

океанами без тебе.

Краєчком ока поглядаю на Старого Штурмана. Він зняв кашкета і теж заворожено дивиться на корабель. Про що він думає, яке почуття охопило його зараз? Може, пригадує ті часи, коли сам був курсантом? Або уявляє собі, як колись, на цьому ж учбовому кораблі курсантів морехідних училищ, вирушимо у кругосвітню подорож усі ми, теперішні хлопчакі? Обов'язково вирушимо, але вже без нього.

Відтак шукаю поглядом Цацу-Сосновського. Дивина! Навіть він замилювався вітрильником. Стоїть і не ворухнеться. Отже, море все-таки приваблює. І йому теж хочеться опинитися зараз там, на палубі "Магеллана".

— Хіба не красиво?— стиха запитую я, підійшовши до Віктора.

— Ну чому ж, красиво,— стелю він плечима.— Хіба я казав, що "Магеллан" не подобається мені? Просто вся ця романтика захоплює мене значно менше, ніж будь-кого з вас — тільки й усього.

Я ще хотів утішити його тим, що Старий Штурман погодився б узяти його до себе на яхту, але, почувши це, передумав. Все одно Цаца навряд чи втішився б моєму повідомленню. От якби сказати таке Ромкові або Артурові чи Вадику...

— Так, оце він і є, наш "Магеллан",— мовив тим часом Клим Васильович. — Скільки моряків пройшло гарт на ньому, скільки випробувало себе на професію! Слово честі, хлопці, ми обов'язково побуваємо на його палубі, я вам це органіжую. Вам обов'язково слід побувати на цьому кораблі.

8

...Й ось ми нарешті на палубі "Магеллана". Поки Клим Васильович говорить з помічником капітана, курсанти, що проходять тут практику, показують нам капітанський місток, кают-компанію, матроські кубрики, дозволяють доторкнутися до стерна. Ми ж, наче малюки з дитсадка, до всього придивляємося, усе обмацуємо і вже, мабуть, добряче набридли курсантам своїми безкінечними запитаннями. Може, й справді набридли. Зате як цікаво!

Поки ми оглядали корабель, я весь час трохи відставав від інших, затримуючись то на носі корабля, якраз під вітрилом, то десь біля борту або коло щогли. Я намагався уявити, що все це відбувається якихось сто п'ятдесят років тому. Що я вийшов в океан на каравелі, яка пливе до Америки або вирушила у чергову кругосвітню подорож, але мені не пощастило: нас наздоганяє ворожий корабель. А попереду маячать обриси гір якогось невідомого острова. Може, навіть отого славного Острова Скарбі, на якому все ще вигукують своє невмируще "Піастри! Піастри!" нащадки папуги, що мав кличку "Капітан Флінт"? Або ж далекий, забутий богом острівець, на якому кілька років самотньо жив Робінзон Крузо?

Скільки разів я мріяв про такі далекі подорожі! Але тільки зараз маю змогу більш-менш чітко уявити собі, як це було б насправді. "А може, прокрастися сюди у день відплиття корабля, заховатися, причаїтися десь, і сидіти, аж поки вітрильник не виявиться далеко в морі?— подумав я.— А що? Це ідея!" І навіть почав прикидати, де ж це тут, на палубі, можна було б заховатися. Однак досить скоро з цим задумом

довелося попроситись. Нічого у мене не вийде, все одно виявлять. І з найближчого порту відправлять додому. Ще й від батьків добряче перепаде. Та й хто тепер утікає в такі подорожі? Це колись було: прокрався, заचाївся і подорожуй собі морями-океанами...

Коли ми вже оглянули все, що тільки можна було оглянути, старший помічник капітана розповів нам про походження цього корабля, його призначення та успіхи у міжнародних змаганнях вітрильників. А ще сказав, що через кілька днів "Магеллан" має вирушати до берегів Австралії. Слухаючи це, я страшенно заздрив курсантам училища, що — куди правду діти — поглядали на нас дещо зверхньо. Мовляв, диви, і вони, малявки, у моряки подаються! Одначе ми їм пробачали. Тим паче, що кожен із нас перебував зараз у світі, який сам собі нафантазував.

Навіть Цаца-Сосновський, і той, здається, замріявся. Принаймні з корабля ми з ним сходили останніми, ще й роззиралися так, ніби справді вирішили сховатися десь тут, аби "зайцями" добутися до самого австралійського материка. Я навіть не стримався і прошепотів: "Взяв би ти мене з собою, "Магеллане"! Ну, візьми, невже тобі важко?"

Біля морського вокзалу Клим Васильович сказав, що на сьогодні все, ми вільні і можемо роз'їжджатися по домішках. Хлопці зраділи й одразу ж порозходилися невеличкими групами. Але якось так вийшло, що ми знову опинилися удвох із Цацею-Сосновським. Ми обидва не поспішали йти з порту, а зупинилися біля поручнів причалу і милувалися вітрильником разом із багатьма іншими людьми, що приходили сюди.

— Ти ж навіть і не мріяв бути моряком, правда?— співчутливо запитав я Віктора, хоча він сказав перед цим, що корабель йому дуже подобається. — І тепер не мрієш. Я тебе не осуджує: не всі ж одеські хлопці обов'язково повинні ставати моряками.

— Не всі, це правда; і тут уже кожен вирішує для себе. Стосовно себе скажу, що я поки що не знаю, як бути далі, — невпевнено якось відповів Цаца. — Вза-галі-то я не хотів вступати до Флотилії. Це предки напосілися. Батько вперся, каже: "Не ганьби рід, ти повинен стати моряком. Я, он, уже з третього покоління мореходів". Теж мені відкривачі Америк! Ну й мати услід за батьком...

А сам ти чим захоплюєшся?—обережно запитав я. Мені дуже хотілося, щоб він не образився і сказав правду. Тим паче що я був переконаний: у Віктора є якась таємниця, яку він поки що вперто приховує від усіх нас.

Навіть не знаю, чи можна назвати це захопленням. Розумієш, мені подобається вивчати життя малесеньких тваринок, усіляких там жучків, мурашок, метеликів, бджіл. У мене вдома ціла бібліотека про них. Ти навіть не уявляєш собі, як це цікаво. От що ти знаєш, наприклад, про життя мурашок?

— Оцих, звичайних наших мурашок?— здивовано перепитав я.— Ну, живуть вони у землі, у мурашниках. Повзають. Що про них ще можна знати? О, зовсім забув: їх називають "санітарами лісу". Бо знищують шкідників. Здається, їх навіть навмисне розселяють. По телевізору показували...

— Так от,— поблажливо посміхнувся Віктор, уважно вислухавши мене,— вже точно

доведено, що мурашник — це по суті високоорганізоване "суспільство". Це ціле місто, величезна комуна, в якій кожна мурашка має своє призначення і свої обов'язки. Ти ніколи не бачив, як вони переселяються?

— Сам не бачив. Але тоді ж по телевізору...

— А мені доводилось. Учитель біології показував під час екскурсії до лісу. Вражаюче видовище. Один зарубіжний учений, який багато років вивчав цих тваринок, взяв і порівняв їхню похідну колону з колоною римських легіонів. І виявилось, що вони майже схожі за своєю організацією. І там, і там були свої розвідники, бокова охорона, воїни, санітари, носії. І та ж виняткова дисциплінованість. От тільки нам добре відомо, хто і як навчав легіонерів та командував ними. А хто навчає, хто і як командує мурашиною армією? Ні, справді, хто? Хіба це не таємниця віку?

— По-твоєму виходить, що мурашки — таємниця віку?— засумнівався я.— Це вже "казки Андерсена".— Мовивши це, я негайно пригадав Дінку. "Казки Андерсена"— з її репертуару. Але досі я ніколи не вдавався до нього.

— Просто ти ще не замислювався над цим. Але нічого дивного, не ти один не помічаєш їх. Тепер над цим майже ніхто не замислюється,— з сумом додав Віктор і, взявши мене за плече, повів геть від причалу. — Нічого не вдієш, про космос ми знаємо значно більше, ніж про життя мурашок, бджіл або дельфінів на нашій грішній землі. Той учений досліджував життя мурашок і в їхніх колоніях. То знаєш, що він стверджує? Що в кожному мурашнику є свої водо— носи, воїни, розвідники, фуражири, які забезпечують усе "містечко" їжею; і навіть свої хірурги. А найцікавіше, що кожен мурашник має свої підземні городи, на яких розводять спеціальну плісняву, такий грибок, який потім споживають. Хіба раніше ми знали про це? Навіть не здогадувалися!

А ще Віктор розповів про віковічну, мабуть, тисячолітню, війну, яка точиться між племенами мурашок і термітів. На Землі, особливо в Африці, є місця, де люди й досі можуть спостерігати справжні бойовиська, що ведуться за всіма правилами військового мистецтва: розвідка, облога, штурм, "рукопашні" бої, відступи і переслідування... І про дивовижне життя бджолиного рою розповідав, про вовків...

— Тебе що, цікавлять навіть книжки про бджіл? — запитав я, усе ще не вірячи, що в бібліотеці можна брати якісь книжки, окрім пригодницьких та фантастики.

Мені здавалося, що Віктор от-от розсміється, поплескає мене по плечу і скаже: "Та ну що ти? Невже у мене вистачило б терпіння читати їх?" А він справді розсміявся, справді поплескав по плечу, але сказав:

— На жаль, книжок про тварин у нашій бібліотеці надзвичайно мало. В магазинах теж. Спробуй дістати їх. Але в мене вже утворилася непогана домашня бібліотечка. Деякі я купував, деякі подарували. Особливо багато подарувала старша сестра. І вона, і чоловік її — біологи, працюють на біологічній станції у Криму, неподалік Феодосії. Батька, правда, дратує, що читаю здебільшого про комахок, і зовсім не цікавлюся морською справою. Але нічого.. Врешті-решт він змушений буде змиритися.

— Сам він, мабуть, дарує тобі тільки книжки про море?

— Останнім часом уже не дарує, тому що я розчарував його. Але Флотилію юних моряків усе ще відвідую, щоб остаточно не засмучувати і його, і матір. Вони ж обое з родин моряків. Тут, розумієш ти, династія. Якщо хочеш, ходімо до мене. Побачиш і бібліотечку мою, і колекцію тваринок.

— Навіть колекцію тваринок? Де ж ти їх тримаєш?

— У колбочках, Радику, у колбочках,— зітхнув він.

— Як це: у колбочках? Ти що, вбиваєш їх?

— Темний ти чоловік,— зітхнув він, розуміючи, що все одно відповідь ця неприємно вразить мене.— Заспиртовані вони. Та не засмучуйся: так роблять усі натуралісти світу. Щоб краще вивчити будову комашки чи тваринки, запам'ятати її зовнішній вигляд,— доводиться нею ж таки й жертвувати.

— І не засмучуюсь,— невпевнено якось відповів я, відчуючи, що мені враз перехотілося іти до нього дивитись на мертвих тваринок. Але все ж таки переборюю себе: коли ще трапиться нагода познайомитися з його бібліотекою і колекцією, якою б вона там не була?

Я ще ніколи не зустрічав хлопця, що так багато знав би про всіляких там комашок-букашок, яких ми щодня затоптуємо по всіх стежках, навіть не звертаючи на них уваги. Та й взагалі, своєю розповіддю Віктор немовби відкрив для мене якийсь новий світ захоплень, про які я навіть не здогадувався. Ні, я, звичайно, знав, що існують мурашки, метелики, "сонечка", але не думав, що хтось здатний так захоплюватись ними. Мені раптом захотілося й далі підтримувати знайомство з Цацею-Сосновським, зрозуміти, що він за людина, який він поза Флотилією.

Уже по дорозі я дізнався, що з четвертого класу Віктор займається у шкільному біологічному гуртку та в гуртку міської станції юних натуралістів; що він брав участь в обласній біологічній олімпіаді, і навіть посів на ній перше місце серед учнів шостих-восьмих класів.

Слухаючи все це, я забув і про вітрильник, і про океанські подорожі. "Дивна річ,— думав я, ідучи поруч з Віктором,— ми всі обурюємось тим, що Цаца-Сосновський не цікавиться заняттями у Флотилії юних моряків, зневажливо ставиться до всіх отих моряцьких премудрощів. А самі навіть не здогадуємося, що у нього таке дивне захоплення. І що на заняттях Флотилії йому так само нудно, як більшості з нас було б нудно марудитись із заспиртованими комашками і читати книжки про бджіл та мурашок. Он як воно буває у житті!"

Батько Віктора ще не повернувся з рейсу, матері теж не було, і в квартирі ми могли почуватися цілковитими господарями. Ми випили холодного чаю з печивом й одразу ж заходилися розглядати гербарій і колекцію. Та й взагалі вся кімната його нагадувала природничий музей. Чого там тільки не було: й оленячі роги, і заспиртовані гадюка та ящірка, акваріум з рибками і з досить-таки величезним крабом, що, незважаючи на нас, ліниво оглядав свій викладений із камінців та обліплений морськими скойками "замок"; а ще на стінах висіли опудала орла-беркута, сови і навіть летючої миші, про яку Віктор розповідав так, наче йшлося про істоту з іншої планети.

— Скажи: ти що, твердо вирішив стати біологом?— поцікавився я, уже прощаючись з Віктором.— Це твоя велика мрія — правильно я зрозумів?

— Про неї, здається, знають усі хлопці з нашої групи. Але що з того, якщо зрозуміти мене,— розвів руками,— все одно ніхто не хоче. І ти теж не захочеш. Як і всім іншим, моє захоплення видасться тобі дріб'язковим.

Я, звичайно, міг запевнити його, що зрозумію. Міг пообіцяти, і навіть поклястися, що віднині не дивуватимусь, чому він з такою неохотою пізнає морську науку, проте не став удаватися до цього. Хіба він повірить? Але все ж таки подумки мовив собі: "Бачиш, у нього є велика надійна мрія. А в тебе її ще нема. Адже про море ти ніколи посправжньому не мріяв. Тебе приваблює мрія Ромки — тільки й усього... І вступати до Флотилії юних моряків ходив лише із солідарності з Ромкою. Щоправда, мені там значно цікавіше, ніж Сосновському, але тільки тому, що начитався книжок про морські подорожі".

Чесно кажучи, розстаючись того дня з Віктором Сосновським, справжніми друзями ми ще не почувалися. Одначе відтоді я ніколи не підсміювався над ним, не називав його Цацею і завжди співчував, бачачи, як він нудиться на заняттях групи, на які ходив лише тому, що не хотів "нервувати" своїх батьків.

Я щиро співчував йому, і Віктор зрозумів це, отож незабаром я став єдиним із групи, з ким він намагався здружитись та з ким був одвертим. І, щоб віддячити мені, щоразу розповідав щось із того, що йому вдавалося вчитати про життя мурашиних "міст" або про їхню тисячолітню війну з термітами.

10

Прокидаюся і бачу велику рожеву кулю сонця, що палахкотить над морем навпроти мого вікна. Вибігаю на балкон і заворожено дивлюся на сонце, на червонястий обрій і зелений, порослий деревцями та чагарниками, схил морського узбережжя...

Я дивлюся на все це так, ніби бачу вперше. Бо й справді: ніколи не відчував такого захоплення. Може, це тому, що сьогодні я прокинувся, зрозумівши: нарешті у мене теж з'явилася мрія! Навіть не знаю, коли саме вона зародилася: учора ввечері, коли, лежачи в ліжку, пригадував своє знайомство зі Старим Штурманом та заняття у школі? Чи, може, прийшла до мене уві сні? Отак от, узяв і наснив собі мрію, тільки що самого сну не запам'ятав... А, можливо, оце щойно, коли побачив сповиті ранковим серпанком кораблі на рейді і зелений схил узбережжя, над яким клубочиться світло-рожевий туман...

Я буду моряком! Тільки моряком! Адже ось воно, море... Я бачив його щодня! Чому ж так довго не міг вирішити, ким стати? То мені хотілося бути футболістом, як Блохін, то космонавтом, як Леонов, то офіцером-десантником. А взагалі, вірно сказала колись Дінка, безпринципною я був людиною. Про кого фільм подивлюся, тим і хочеться бути. Одного разу навіть намарив собі, що поїду в тундру і стану оленярем. Воно нічого, нехай би мріяв собі й про тундру. Але ж розповів про це Дінці. А вона роздзвонила по всьому двору. Ото сміху було! А порада! Дійшло до того, що радили: "Ти краще в Антарктиду подайся — пасти пінгвінів". Теж мені дотепники!

Але тепер у мене теж є мрія!

— І чому це ми так рано прокинулися?

Це запитує батько. Він щойно вийшов на балкон, став поруч і теж замислено дивляється у морську далечінь:

— Красиво як!— кажу я.— Ще ніколи не було так, правда ж?

— Море завжди красиве. Навіть у шторм. Так, у штормовому морі теж є своя краса,— додав він, трохи подумавши.— Шкода, що рідко вдається виходити в море. Я вже навіть забув, коли ми з тобою востаннє сідали в човен.

— Минулого року. У першу неділю вересня. Тоді ми ловили рибу біля Кагарлицької коси.

— Невже запам'ятав?! Ну, ти молодець! Значить, по-справжньому вразив наш рибальський десант. Нічого, незабаром знову підемо до неї.

Батько щойно повернувся з узбережжя, де кожного світанку бігає і займається зарядкою. Спортивну майку він уже скинув і тепер стоїть, оголений по пояс: високий, засмаглий, з міцними розпашілими м'язами.

— Можна тебе про щось запитати? Тільки дай слово, що не образишся.

— Не образусь,— твердо каже батько.

— Чому ти не став моряком?— запитую, уважно дивлячись йому у вічі.— Он у Ромки батько — моряк. У Грині — теж. І ти міг би стати.

— А в Кирила, якого ти вважаєш своїм другом,— робітник,— хитрувато примружується батько.— Тільки ти його чомусь не згадуєш. Такий же робітник, як і я. Ми товаришували з дитинства. І на завод разом пішли. Одразу після школи. У цех, в якому працювали наші батьки.

— Ну, завод!.. Завод — це нецікаво. На завод може піти будь-хто і будь-коли, — скептично зітхаю я, і, відвернувшись, знову замріяно дивлюся на море.

Батько, може, з хвилину мовчить, але краєм ока бачу, що розгублено зиркає на мене, не знаючи, що сказати.

— Слухай, Радику, ми з тобою дорослі люди?

— Дорослі,— відповідаю, здогадуючись, що, коли запитує так, то хоче поговорити зі мною серйозно.

— Тоді давай одверто, як і годиться дорослим. Скажи, тобі що, соромно перед хлопцями, що твій батько — не капітан далекого плавання, і навіть не матрос, а звичайнісінький токарь? Тільки чесно.

— Чому це?— нехотя кажу я. — Ти — робітник. А "робітник — це звучить гордо", нас так у школі вчили.

— Чого вас навчають у школі — я знаю. Сам ти що думаєш?

Мені незручно перед батьком, я потуплюю очі, але все-таки наважуюсь:

— Моряком все одно цікавіше. Невже ти не розумієш цього? Ти ж служив на флоті. Значить, міг стати і моряком далекого плавання. Мати казала, що ти навіть документи подавав до морехідного училища. Але перед першим іспитом, майже в останню мить, раптом узяв і передумав.

— Правду каже: передумав. Вирішив, що в морі обійдуться й без мене. А щодо того, ким цікавіше, то найцікавіше, мабуть, космонавтом. І полярником непогано бути, або кіноактором... Але комусь треба бути й токарем. І навіть можу похвалитися: токарем найвищого розряду. Бо нас усього кілька таких на весь завод. До речі, ти хоч знаєш, що ми виготовляємо?

— Знаю,— чухаю потилицю, уже й не радий, що почав цю розмову. — Здається, плуги. Ну, і ще це... Як їх, культиватори.

— "Здається, плу-ги-и!..." — передражняючи мене, стенає плечима батько.—Теж мені: син. Навіть не знає до пуття, чим батько займається. Нічого, підростеш, поведу на завод. Тоді сам побачиш. Так, справді, плуги. В Україні нема такого села, в якому не було б плуга з нашою маркою. І в двадцяти країнах світу орють нашими плугами. А знаєш, чому твій дід пішов на цей завод?

— Ні,— стенаю плечима, і здивовано дивлюся на батька.

— Тому, що батько його, дід і прадід — усі були селянами. Та й сам він до війни теж трактористом був, землю орав, а в війну спочатку захищав Одесу, а потім визволяв її. Тут його тяжко поранило. Щойно підлікувався — запропонували піти попрацювати на заводі. На будь-якому, на вибір. Кваліфікованих робітників тоді було мало, а він — і тракторист, і шофер, слюсар, коваль... Ну, він, звичайно, погодився, пішов. Але на той, де виготовляли плуги, сівалки та борони, хоча добуватися до нього треба було мало не через усе місто. Навіть тут хотів бути ближче до землі, чимось допомагати селу. Але ж ти цього ще не зрозумієш.

— Чому це не зрозумію?— щиро обурююся я.— Він був селянином і дуже любив землю. Як я оце полюбив море. Що ж тут незрозумілого?

— Ну, тоді молодець,— аж проясніло обличчя батька.— І ніколи не шкодуй, що ти не син моряка. Колись візьму з собою на завод, і ти зрозумієш, що самому виготовляти деталі, складати всілякі машини — теж не останнє діло. Кожна професія має свою красу і свою мудрість. Так казав твій дід. І я те ж саме кажу.

"Кожна професія має свою красу і свою мудрість",— подумки повторив я, коли батько пішов до кімнати.— Красу і мудрість... Але ж це ще треба зуміти побачити цю їхню "красу і мудрість"!

11

Я востаннє поглянув на море і теж хотів повертатися до кімнати, аж раптом помітив на доріжці, що веде до сусіднього будинку, Кліма Васильовича. Я впізнав його по морському кашкету, та ще по повільній, перевальцем, ході.

— Кліме Васильовичу!— гукнув я. А коли він зупинився і глянув на наш балкон на четвертому поверсі, нагадав: — Це я, Радик! Ви йдете на "Оріон"?!

Він щось відповів, але я не розчув, що саме. Зате остаточно переконався, що це справді він, Старий Штурман.

— Почекайте, я зараз!

— Що сталося, Радику?— пробувала зупинити мене мама, але я пояснив, що мені ніколи, і так, у трусах, вискочив з квартири і понісся сходами вниз.

— То це ти, капітане?— радісно зустрів мене старий. Сьогодні він був у новенькому морському кітелі, і на грудях у нього жовтавив значок, який носять всі ветерани війни. І кашкет теж був новий.— Тобі не холодно?

— Чого б це мені повинно бути холодно? Я ж загартовуюся. Можна піти разом із вами?

— У такому одязі?— розсміявся він, скуйовджуючи моє волосся. За кілька днів ми вже так здружилися, наче були однолітками.

— Ви ж почекаєте мене хвилин п'ять. А я тим часом одягнусь і поїм. Швидко, по-морському.

— Хіба що по-морському,— розвів руками Старий Штурман.— Але, розумієш, я оце зараз не до яхт-клубу йду.

— А куди ж?— здивовано роззираюся я. Ніби яхт-клуб був єдиним місцем, куди він міг ходити.

— Та, бачиш, тут ціла історія,— зітхнув він.— Пам'ятаєш, розповідав тобі, що під час війни я, та ще десять моряків, висаджувалися вночі за Буджацьким лиманом? Невеличкий такий десант у тил ворога, про який в історії оборони Одеси й не згадується. Але він був, і я — єдиний, хто лишився живим із тієї десантної групи.

— Так,— кажу я.— Звичайно, пам'ятаю. Вас висадили з катера. А потім той катер теж загинув, його потопили ворожі літаки.

— Усе вірно,— кивнув штурман.— Так от, висадилися ми саме в цей день, двадцятого серпня. Тільки було це рівно сорок років тому. І щороку, в цей день, я навідуюся до долини за цим лиманом, з якої ми почали свій рейд, і до села, в якому знищили штаб ворожого полку та закидали гранатами батарею, і на околиці якого давали фашистам останній бій. Там, за селом, всі вони, товариші мої, і поховані. Весь наш десант.

Мені аж дух перехопило від цієї розповіді.

— І зараз ви поїдете туди?

— Оце виведу з гаража машину — і в дорогу. Хтозна, може, востаннє.

— Як це: востаннє?!— обурено вигукнув я.— Та наступного року можемо податися туди з усім нашим класом. І ви нам усе покажете і розповісте. І потім навідуватимемося туди ще багато років.

— Правда?—стримано всміхнувся старий.— Треба було б. От тільки стомився я, дуже стомився...

По тому, з яким сумом він мовив ці слова, я зрозумів, що тут ідеться про щось страшніше, ніж про звичайну втому, яка зникає після нічного відпочинку. А збагнувши, що він має на увазі, розгубився. Як слід поводитися в таких ситуаціях, я ще не знав.

— Але все ж таки ми поїдемо туди зараз?— обережно запитав я, побоюючись, що Старий Штурман від— мовиться від свого рішення.

— Звичайно ж, могли б поїхати, але не знаю, як бути з тобою. А раптом батьки твої не дозволять?

— Дозволять. Давайте заїдемо до нас. Ви поговорите з ними, а я тим часом

одягнуся і поснідаю. Ходімо, у нас там ліфт.

— А зручно?—завагався Старий Штурман.— Може, спочатку ти сам?..

— Звичайно, зручно. І взагалі, вони вже давно знають про вас. Я їм усе розповів.

Старий Штурман ще якусь мить повагався і, розгублено всміхнувшись, пішов зі мною.

Умиваючись, я чув, як він говорив з батьками у вітальні. І чув, що мати сказала: "Ой, та це ж так далеко! А він же ще маленький". Вона чомусь досі вважає мене маленьким, хоча зростом я вже наздоганяю Ромку. А батько, який, навпаки, давно вважає мене дорослим, зауважив: "Але ж у них чоловіча дружба? З цим теж слід рахуватись. Якщо вже вони домовилися — нехай поїде". І штурман погодився з ним: "Так, хлопчина образиться. Я й сам не наважився відмовити йому. Він у вас самостійний. І дороги — на якихось тридцять хвилин по шосе".

Поки вони вирішували таким чином мою долю, я встиг помитися, тихенько вийти у передпокій і зателефонувати Ромкові.

— Через десять хвилин чекай внизу, — сказав йому, — Ми зі штурманом візьмемо тебе з собою.

— Куди це?— здивувався Рома.

— Тридцять хвилин по шосе,— по-змовницьки відповів я, неначе називав пароль.

— Що-що? По якому шосе? Ти можеш пояснити по-людськи?!

Але я вважав, що він ще занадто сонний, щоб вислуховувати пояснення, і поклав трубку. Все одно я знав, що не через десять, а вже через п'ять хвилин Ромка чекатиме на нас у дворі. Єдине, чим його можна проїняти — це загадковістю.

12

Ми проїхали ріденький молодий лісок, і перед нами несподівано відкрилися пустельний берег моря і розлога долина, посеред якої ледь-ледь жебоніла вузесенька річечка.

Кілька хвилин Клим Васильович, Рома і я зачудовано дивилися на річечку, на зелено-жовті, освітлені ранішнім сонцем килимки трави на тому боці, на кам'яні брили, що випиналися з її схилу, й увесь час мене не полишало відчуття, що цей краєвид я вже бачив на картині якогось художника.

Неподалік того місця, де річечка впадає в море, стояла на узвишші невеличка кам'яна хатина, біля якої лежало кілька човнів та були розвішані рибальські сіті. Але й там не видно нікого. Тиха долина, в якій можна почуватися, наче на далекому безлюдному острові, якщо, звичайно, вважати цю хатину останнім пристановищем піратів. І лише по той бік, далеко в полі, виднілися велика кошара, отара овець і вершник-чабан.

— Ось там ми й висаджувалися,— пояснив Старий Штурман, показуючи на піщану косу.— Сторожовий катер залишився далеко в морі, а ми підійшли на двох невеличких човнах, затопили їх, а самі прокралися цією долиною аж до села. І кулеметники, що сиділи у дзотах на обох схилах, прогавили нас. Та й не дивно. Ніч була темною, ішов дощ, з моря віяло крижаним холодом. Фашисти були впевнені, що в таку негоду жоден

корабель не наважиться не те що підійти сюди, а навіть вийти з порту. А вже про десантування не могло бути й мови. Проте ми, як бачиш, наважилися.

— А якби у дзотах помітили вас? Ви знову повернулися б на катер?

— Ні, капітане,— він уперто називав мене "капітаном", і я вже звик до цього.— Катер мав прийти за нами наступної ночі. Отож, відступати нам було нікуди — проривалися б з боем. Та й завдання на війні треба виконувати, навіть якщо доводиться платити за це життям. Але тієї ночі нам пощастило пройти без жодного пострілу.

Я дивився на море, на схили долин і намагався уявити, як усе це відбувалося. Ось вони залишають човни на піщаній косі... Скрадаються берегом, щоб прошмигнути між двома дзотами... Підходять до села і без жодного пострілу знищують ворожий патруль...

Я так замріявся, так намагався уявити все це, що на якусь мить заплющив очі.

— Радику,— штовхає мене Ромко.— Не спи.

Розплющую очі і бачу просто перед собою зграю птахів. Недалеко від берега повільно пропливає невеличкий білий пароплав. По той бік долини басує відпущений на волю кінь пастуха. Він чимдуж мчить до долини, спускається до річечки і довго-довго п'є з неї.

Красивий вороний кінь. Як мені хочеться підійти до нього, підкрастися... І хоча б погладити. Або й спробувати покататися верхи. Адже я ще ніколи в житті не сидів на коні.

— Може, попросимо у пастуха, щоб дав покататись?— стиха проказує Ромко, підштовхуючи мене.

— Не дасть. Та й не для цього ми сюди приїхали.

— Не для цього,— сумирно погоджується курсант Флотилії.

Тим часом Старий Штурман стоїть за кілька кроків від нас, на пагорку, що зависає над крутим схилом долини, і мовчки вдивляється у морську далечінь. На щастя, він не чує нашої розмови. Та, мабуть, не почув би її, навіть якби ми перемовлялися голосно. Зараз він так замислився над чимось своїм, що, здається, не лише не помічає нас, а й узагалі забув про наше існування. А як цікаво було б дізнатися, про що він думає, що пригадує, що йому примарюється над цією долиною. Може, запитати? Але ж незручно.

Я мовчки підступаю до нього, проте запитувати не наважуюся. Ромко теж мовчить.

Кінь нарешті втамував спрагу і тепер поволі, неохоче піднімається схилом до великої кам'яної брили, біля якої на нього чекає господар. Напевне, коневі не хочеться знову відчувати на собі вершника і бігати за блудливими вівцями, однаке втекти від господаря він теж не може. Мабуть, це добре навчений кінь, який "розуміє", що він на роботі, і тому ніколи не підводить свого господаря.

Ми з Ромкою з цікавістю стежимо, як, ухопивши його за повіддя, чабан легко скаче в сідло і мчить степом до отари, яка вже подалася до прибережного урвища.

Я дивлюся на блакитно-сірий обшир моря, на яскраво-зелений схил долини, на вершника, — і мені не віриться, що колись тут воювали, падали пораненими, гинули.

— Невже усе це справді відбувалося тут? — стиха запитую Кліма Васильовича.

— Звичайно, тут. Де ж іще? Я цю долину запам'ятав. І село, що он там, у сусідній

долині. Там і могила, в якій лежать десять морських піхотинців. Майже вся наша десантна група. Але я тебе, хлопче, розумію. Іноді мені й самому не віриться, що таке могло відбуватися у цій красивій долині. І що он там, на тому пагорбочку, на березі моря, чатував на нас фашистський дзот. Тепер од нього, звичайно, й сліду ніякого не лишилося. А тоді... Так, що більше часу спливає відтоді, то менше віри навіть самому собі, власній пам'яті. Але ж могила...

— Як же ви протрималися тут, у степу, цілу добу?— знову запитав Ромко, що досі мовчки прислухався до нашої розмови.—Адже тут ні ліска нема, ні гір.

—У тих, хто висаджувався десантами десь на Поділлі чи в Білорусії, завжди був запасний варіант: у разі невдачі можна приєднатися до партизанів, або, в крайньому випадку, й самим утворити невеличкий партизанський загін. І вже згодом перейти через лінію фронту. На жаль, у нас такого варіанту не передбачалося. Нам треба було виконати завдання, знову пробитися до берега, до своїх затоплених біля коси човнів, і вийти в море, де нас мав підібрати катер. Або ж переправлятися через лінію фронту, хто як може. Так от, катер, як мені вже потім стало відомо, тієї ночі за нами не прийшов. Не зміг. От і довелося, як казали у нас, "діяти, виходячи із ситуації".

— Що ж сталося з катером?—знову запитав Ромко. Здається, ця розповідь захопила його ще більше, ніж мене.

— Не дійшов наш бронекатер. Ще надвечір вистежили його фашистські пілоти. І сили там були нерівні. Та й наш десант теж загинув. Отож пробиватися до човнів уже було нікому. По тому, як одна група закидала гранатами штаб, а друга — далекобійну батарею, яка могла потім заважати нашим військам під час наступу, ми знову з'єдналися. І виявилось, що нас всього шестеро. А вже світало, і фашисти були поруч. Можливо, ми й відірвалися б від переслідувачів, але, на лихо, неподалік, по шосе, перекидали до фронту якусь частину. Почувши стрілянину, німці залишили машини на шосе й кинулися на підмогу своїм. Одразу ж за селом, прямо до річечки, підступав неглибокий яр. Будемо там, я покажу його. У тому яру нас й оточили. Там наш десант давав фашистам останній бій.

— І ви потрапили в полон?— цього разу не стримався вже я.

— Ні, до полону справа не дійшла. П'ятеро моїх товаришів там і загинуло. Мене, тяжко пораненого, фашисти теж вважали загиблим. Одначе діди, яким наказано було поховати десантників, якимось дивом помітили, що я ще живий. Помітили, проте фашистам не видали. Обмили рану, перев'язали й до вечора заховали у чагарнику шипшини. А потім, пізньої ночі, перенесли на горище однієї з хат, у якій уже ніхто не жив. Там, ризикуючи життям, вони мене й рятували від смерті ще майже місяць. Тяжкий видався місяць. Страшно навіть згадувати, яким він був для мене.

Старий Штурман закінчив свою розповідь і замовк. Я теж мовчав. Ромко хотів ще про щось запитати, але я непомітно шарпонував його за рукав і знаком наказав:— "Мовчи. Досить". Я зрозумів, що Климу Васильовичу важко пригадувати усе це, і хотів, щоб він заспокоївся.

Повз нас, здіймаючи хмару куряви, промчали новенькі "Жигулі". Край долини,

неподалік того місця, де річечка впадала в море, машина зупинилася, і з неї вийшли чоловік, жінка і дівчинка в рожевому сарафані. Дорослі оглянули місцину і заходилися ставити намет. А дівчинка одразу ж подалася на вершину пагорба, того самого, на якому колись був фашистський дзот, і почала витанцьовувати на ньому, тішачись усьому, що її оточувало. І я розумів дівчину. Ще кілька хвилин тому, щойно ми вийшли з машини Старого Штурмана, мені хотілося поводитись так само.

Тоді хотілося, а тепер ні. Бо тепер я вже знав, що то за пагорб, і знав, що цією долиною група десантників пробиралася до ворожого штабу, щоб виконати завдання командування і загинути.

— Ну що, капітани, здається, час їхати до села,— першим порушив мовчання Клим Васильович.

— Час,— погодились ми з Ромкою.

Уже з машини я ще раз оглянув степ, і знову побачив вершника на вороному коні. Він стояв на узвишші, довкола якого розбрелася цариною отара. У цю мить я позаздрив чабанові. Дуже хотілося хоч кілька хвилин побути на його місці та пронестися степом на коні.

Незабаром ми в'їхали до села. Клим Васильович показав нам, де розташовувався штаб ворожого полку, який вони закидали гранатами. Тепер на тому місці вибудовано новісінький книжковий магазин з ніжною назвою "Світлячок". Потім під'їхали до узвишся край села, на якому стояла ворожа батарея, а вже тоді подалися до річечки, до того ярка, де загинуло п'ятеро товаришів Старого Штурмана. Й у кожному з цих місць Клим Васильович залишав на землі по кілька квіточок, які ми привезли ще з міста. "Петро Кононенко, старшина Давтян...— проказував він, докладаючи по квітці під деревом неподалік магазину.— Лейтенант Романюк, командир наш; Федір Золотарьов,— клав троянди біля узвишся..." Прізвище третього морського піхотинця, що загинув під час нападу на ворожу батарею, пригадати він не зміг.

— Новенький був,— сумовито мовив Старий Штурман, нібито вибачаючись перед нами за те, що не зумів запам'ятати прізвища того, третього.— Здається, прибув у нашу роту лише за два дні до висадки десанту. Але попросився у групу. Добровольцем. На це завдання ішли тільки добровольці. Молодий був хлопчина, років дев'ятнадцять, не більше, та, напевне, вже мав свої рахунки з фашистами, бо таки рвався у бій, хоча командир наш, досвідчений десантник, відмовляв. Лейтенант знав, на що ми йдемо, і знав, що навряд чи хтось повернеться із цього рейду. От і все, що я пам'ятаю. Познайомитися з ним до пуття не встигли. І на могилі імені його нема. Написано "Невідомий червонофлотець". Червоні слідопити кілька разів посилали запити в різні архіви... Оце розшукують ветеранів нашого батальйону, може, хтось із них запам'ятав. Як виявилось, в списках особливого складу він чомусь не значиться. Може, просто не встигли оформити документи. Тут і в мирний час іноді плутанина виникає, а то ж у війну було.

— Нічого, розшукають. Хоча треба, мабуть, допомогти їм, — мовить Ромко. І дивиться на мене.

— Якщо прилучитися до пошуку ще й двом нашим класам, — знайдемо. Повинен же бути хтось, хто ще пам'ятає того десантника, — погоджуюся я. — З кількома своїми хлопцями я поговорю завтра ж. А з першого вересня створимо спеціальну пошукову групу.

— А що, це була б хороша справа, капітане, — підтримав мене Клим Васильович. — До речі, он, бачите, парк по той бік ставка?

Ми глянули туди, куди показував Старий Штурман. Одразу за шосе виднілося невеличке озерце, а за ним — щось схоже на маленький степовий лісок.

— Ось там вони всі й поховані, мої товариші. Ще недавно навколо був голий степ. Але школярі постаралися. Тепер це сільський парк Перемоги. Правда, деревця ще зовсім молоденькі. А глянути б на нього через кілька років...

Старий Штурман мовив це з таким сумом, що я зрозумів: він не вірить, що проживе ще тих "кілька років". Не вірить — от у чому річ! І він уже давав це зрозуміти перед тим, як мали вирушати сюди, коли говорив, що занадто стомився. Він таки, мабуть, справді хворий. Мені стало жаль Старого Штурмана. Було б несправедливо, якби він не дожив до того часу, коли це насадження стане справжнім парком. Я розумів, що всі люди смертні (свого часу це відкриття страшенно вразило мене, так вразило, що майже тиждень я прожив у великім страху перед власною смертю), але все одно не міг повірити, що Старого Штурмана колись може не стати. Адже він залишався єдиним з усієї десантної групи! Він вижив тоді, після тяжкої рани, а тепер, коли нема війни, а в місті стільки лікарів і ліків — раптом помре?! Це було б несправедливо.

— Ви ніколи не кажіть так, добре? — стиха попросив я Старого Штурмана, піддавшись своїм страхам. — Коли виросте справжній великий парк, ми приїдемо сюди удвох. От побачите...

Старий Штурман усміхнувся і вдячно скуйовдив мені волосся. Він поводився зі мною, як з маленьким, але я не ображався.

На мій превеликий подив, на могилі все ж таки було десять прізвищ. І сьомим там стояло: "Червонофлотець Волян К. В.". Прочитавши це, ми з Ромою вражено глянули на Старого Штурмана.

— Я теж був здивований, побачивши тут своє прізвище, — обійняв нас за плечі. — Але нічого не вдієш. Після війни я довго не навідувався сюди і навіть не знав, що десантників перезаховали. Перенесли зі степу сюди, на берег озерця, поближче до села. А в списках, які надійшли до сільради з архіву, я значився загиблим. У війну батькам моїм навіть похоронка прийшла, бо вважалося, що загинув увесь десант. Ну а коли з'ясувалося, що я живий, то хотіли стерти моє прізвище. Але я попросив залишити. Це правда: тоді мені пощастило більше, ніж їм, однаке нехай хоч тут, на обеліску, ми будемо разом. І знаєте, коли прийде мій час, волів би, щоб поховали поруч із ними. Як останнього з десанту...

Ми з Ромкою поглядали то на нього, то на обеліск. Було щось неймовірне в тому, що ми чули і бачили зараз.

— Нічого не вдієш, буває і так, що людині доводиться бачити своє прізвище на

обеліску, стояти біля власної могили,— немовби вчитав наші думки Старий Штурман.— Не зі мною першим таке сталося. І запам'ятайте, хлоп'ята— тут поховані мужні люди, справжні солдати. Шкода, що такі люди, безліч таких людей, не дожили до кінця війни, до Перемоги.

Ми поклали квіти на могилу десантників, мовчки постояли ще кілька хвилин і пішли до села. А коли проходили вулицями, то виявилось, що Кліма Васильовича знають тут майже у кожній хаті. І всі чемно віталися з ним. Звичайно, ми з Ромкою були дуже горді за колишнього десантника і пишалися, що нам пощастило познайомитися з такою людиною.

13

Уже підходячи до машини, яку ми залишили неподалік Палацу культури, я помітив, що біля однієї з хат стоїть трактор з піднятим плугом. Старий Штурман і Рома, здається, й не звернули на нього уваги. А я раптом згадав розповідь батька про свій завод і підбіг до машини.

— Скажіть, — запитав я тракториста, високого кремезного чоловіка з густим чорним волоссям, яке вже взялося сивиною,— цей плуг виготовили на одеському заводі?

Тракторист здивовано глянув на мене, почухав потилицю і стеноу плечима:

— Та хтозна на якому. Може, й на одеському. А що сталося? Чому це ти запитуєш?

— Тому що я з Одеси,— стримано відповів я.— А можна якось дізнатися, звідки він?

Тракторист знову стеноу плечима і вже, мабуть, хотів відмахнутися від мене, але, побачивши Старого Штурмана, що стояв у морській формі біля машини, не наважився зробити цього.

— А таки справді на одеському,— усміхнувся він, оглянувши раму плуга, на якій ще збереглася емблема заводу.— Чесно кажучи, я й сам не знав. Не цікавився: плуг є плуг.

— Ну от, якщо на одеському, то виготовляв його, напевне, мій батько. Як він тут, добре оре?

— Он воно що!— поважно розвів руками тракторист.— Так би відразу й пояснив. Ким же він там працює? Інженером, мабуть?

— Інженером,— кивнув я. Він запитав це так поважно, що в мене язик не повернувся б сказати, що батько не інженер, а всього-на-всього токар. І що плуги він, власне, й не складає, а тільки виточує якісь окремі деталі. Навіть не знаю, які саме.

— Ну що ж, тоді передай йому вітання,— мовив тракторист уже приязніше і, витерши ганчіркою замацьорені руки, поліз у кабінку.— Скажи: добре оре його плуг. Дуже добре, зрозумів? Не лемеші, а мрія.

Обов'язково передам.

— А це, біля "Жигулів", часом не він?

— Ні.

— Так, звичайно, не він,— охоче погодився тракторист.— Бо цей же фронтовик. Напевне, твій дід?

— Не дід. Він — моряк. Колишній. Був десантником, висаджувався біля вашого

села. У групі їх було одинадцятро. Але десятеро загинуло. Вони поховані у парку. З усієї групи залишився лише він один.

— Що, правда: він з того десанту?— недовірливо перепитав тракторист і, не чекаючи відповіді, висунувся з кабіни, щоб ще раз глянути на Старого Штурмана.

— А мені здалося, що його тут усі знають. — Я сказав це навмисне, щоб дошкулити трактористові.— Адже віталися з ним геть усі.

— Та, розумієш, я тут чоловік новий. Лише півроку, як переїхав сюди, — пояснив тракторист, знову сідаючи на своє місце.— Ну, словом, привіт батькові-інженерові. А мені треба в поле.

"Батькові-інженерові",— подумки повторив я. І лише тепер по-справжньому збагнув, що сталося: я набрехав цій людині! Мені соромно було зізнатися, що батько ніякий не інженер, а звичайнісінький токар — от що сталося під час цієї розмови! Хоча сам батько ніколи не соромиться цього. І тепер я навіть не уявляв собі, як би пояснив свій вчинок батькові, якби той раптом дізнався про нього.

Загалом я полюбляв іноді щось додати від себе, вигадати, нафантазувати — і ніколи не вважав це страшним гріхом. Але зараз я виразно усвідомив, що існують випадки, за яких вигадувати не можна. Тому що ця вигадка уже стає схожою на ганебну брехню.

Тракторист мовив мені ще щось, але за гуркотом мотору я вже не розчув, що саме. Побачив лише, як він махнув мені рукою, і трактор рушив. А я ще стояв посеред вулиці і дивився йому вслід, ледве стримуючи бажання кинутися слідом, наздогнати і сказати тому чоловікові правду. Хоча, здавалося б, що тут такого: інженер чи токар, що від цього змінюється і яке це має значення для людини, з якою ми, можливо, ніколи більше не зустрінемося?

— Ну що, познайомився?— запитав мене Старий Штурман, коли я підійшов до машини. Він і Ромко терпляче чекали мене, не розуміючи, чому я підійшов до тракториста і про що там між нами йдеться.

— Познайомився. Не так із трактористом, як із плугом.

— Скільки тебе можна чекати?— невдоволено пробурчав Ромко.— Теж мені знайомство!

— Нічого-нічого, сідай, морська піхота,— втрутився Старий Штурман.— Час повертатися до міста.

Ми з Ромкою сіли на заднє сидіння. Але відповідь моя Ромку не вдовольнила, і, щойно машина рушила, він стиха мовив:

— Щось я не зрозумів, що ти там сказав про плуг.

— Та плуг же наш, одеський. З заводу, на якому працює мій батько.

— Подумаєш: плуг! Я гадав, що, може, він знає щось про катер, або про десант,— розчаровано проказав Ромко і, демонструючи цілковиту байдужість до такої буденної речі, як плуг, відвернувся до бокового віконця.

— Про катер і про десант він якраз нічого не знає. Лише недавно переїхав до цього села.

— А що, може, й тобі хочеться піти після школи на завод, щоб бути разом з

батьком?— підозріливо запитав Ромко, зиркаючи на мене краєм ока.— Тоді так і скажи.

— Не знаю. Про завод я ще не думав.— А потім, помовчавши трохи, додаю:— Ні, я таки хочу бути моряком.

— А, ну звичайно...— розгублено погодився Ромко.— Головне, щоб ти не повівся так само, як Цаца-Сосновський. Бо тоді ти мені не друг, тому що...

Проте Ромку я не дослухав. Машина вже виїхала за село, і в цей час я побачив на путівці, що пролягав паралельно шосе, трактор, якого вів той самий тракторист, з яким я оце щойно розмовляв.

— Зупиніть. Зупиніть, будь ласка,— попросив я Старого Штурмана.

— Що сталося?— здивовано запитав той, натискаючи на гальма.

— Хвилиночку! Почекайте!— крикнув я і, вискочивши з машини, кинувся навперейми трактору.

Тракторист помітив мене, зупинив трактор і, висунувшись з кабіни, дочекався, поки я підбіжу.

— Що скоїлося, хлопче?— стурбовано запитав він, поглядаючи то на мене, то на машину.

— Та нічого...— проказав я.— Не лякайтеся.

— Заспокоїв, не лякаюся,— всміхнувся тракторист.

— Просто я хотів сказати... Батько мій не інженер.

— Не інженер? А хто ж?

— Звичайнісінький токар. То я сказав неправду. Правда тільки в тому, що він виготовляє плуги.

Що мовив на те тракторист, я вже не знаю. Дочекатися відповіді я не наважився. Сказав, що мав сказати, й одразу ж кинувся назад, до машини.

— Ти чого це?— вражено подивився на мене Ромко, коли я сів поруч нього.

— Тепер уже нічого,— весело відповів я.— Тепер усе гаразд.

— А ти молодець,— вдячно поплескав мене по плечу Ромко, коли Клим Васильович висадив нас біля нашого двору.— Така поїздка! Якби не ти... Я ось уже цілий рік знаю Старого Штурмана, а про те, де і як він воював, почув тільки сьогодні.

Я теж випадково дізнався. Усе так несподівано вийшло. Давай запросимо його до нашої школи, га? Спочатку у мій клас, потім у твій.

— А що, це ідея!— погодився Ромко.— Обов'язково поговорю з класним керівником. Одразу ж, щойно розпочнуться заняття.

— Я зі своєю класною теж поговорю.

— Одне слово, нам треба підтримувати дружбу зі Старим Штурманом. І якщо тільки йому знадобиться наша допомога...

І раптом, забувши про свою солідність, Ромко обійняв мене за плечі, і так, обійнявшись, ми подалися пити сік. Наш улюблений, "морський-томатний", як казав Ромко.

"Дивно,— думав я.— Адже все літо минуло якось нецікаво.— А тут раптом стільки подій. І чому заняття починаються не першого жовтня?"

Ми випили по дві склянки соку і побрели на прибережний схил, до "своєї" лавки, що стояла під кроною клена, вигнутий стовбур якого мало не стелився по землі. На щастя, вона виявилася вільною, ми сіли й почали милуватися затокою. Звідси добре видно було акваторію яхт-клубу з "Оріоном" біля хвилерізу, силуети кораблів, що стояли на рейді, будівлю Інституту біології моря, що теж дещо нагадувала корабель, тільки викинутий на прибережну мілину.

А ще звідси можна було бачити, як по всій затоці сновигають яхти і вітрильні човни; як високо над землею пропливають кольорові кабіни канатної дороги, та дивлятися в овіяні степовим маревом обриси будівель по той бік затоки. Ці будівлі, що височать на степових пагорбах, набувають якогось химерного вигляду і здаються рицарськими замками, збудованими на острівці, що загубився посеред океану.

Ми бували тут сотні, а може, й тисячі разів. Удвох і поодинці. Нам усе знайоме тут, усе звичне. І все ж таки оглядаємо з таким захопленням, неначе повернулися після багаторічних мандрів і тепер не можемо на милуватися краєвидами, які не раз привиджувалися нам у далеких країнах.

Не знаю, як Ромко, а я справді довго не витримав би, якби доля закинула мене в якесь інше місто. Минулого літа я їздив разом з батьками до Вилкового, містечка, яке стоїть у гирлі Дунаю, і де так само, як і в Венеції, на місці багатьох вулиць, пролягають канали. Ми гостювали там у матеріної тітки. Нас добре приймали. Майже кожного дня ми з батьком виходили на човні у плавні, по яких розкидано безліч малесеньких острівців, або просто блукали звивистими вуличками містечка, по яких "тротуарами" слугували нам звичайнісінькі кладочки...

Там усе було незвичне, я відкрив для себе дивовижну красу велетенської ріки, стежив, як сонце, наче жар-птиця, заходить у нетрі плавнів, і починало здаватися, що очерети палають. Там я уперше побачив, як полює яструб, уперше сидів у саморобному, змайстрованому місцевими теслями, човні; ночував разом із батьком і двома дядьками-сусідами у рибальському курені на Вербовій косі, їв рибальську юшку і купався уночі в річковій заплаві. Там справді було дуже цікаво. Але все одно вистачило мене лише на тиждень. А весь другий тиждень я тільки те й робив, що пригадував Одесу, прибережні схили, пляж... І страшенно хотілося додому.

— Ви вже, мабуть, зачекалися мене?

Я бачу Дінку, бачу, як вона, сміючись, сідає поруч мене, чую її голос, але все одно мені треба добряче покрутити головою, щоб повернутися із Вилкового, куди занесли мене спогади, сюди, на схил моря, і повірити, що то Дінка мені не привиджується. На ній — новенький, поцяткований "під ромашку" сарафанчик і така ж новенька "ромашкова" кепочка з пластмасовим дашком. Через цей дашок обличчя у Дінки й досі біле, лише ніс попечений так, що на кінчику його злізає третя шкіра.

— О, так, сеньйоро...— пристає на умови її гри Ромко.— Без вашої появи цей день було б зіпсовано.

— Але тепер він справді буде зіпсований,— стиха бурчу я, бо щойно поблизу з'являється Дінка, як у мені одразу оживає дух непримиренності.

— Краще скажіть, куди це ви зникали,— мовить тим часом Дінка. На мої слова вона просто не зважає.— Тільки-но в школі починається щось цікаве, ви обов'язково кудись зникаєте.

— Найцікавіше, що може бути у школі влітку,— це канікули,— глибокодумно зауважує Ромко.

— Ну, кажи вже, кажи...— не стримуюсь я.— Що за звичка: натякнути на щось, а потім сидіти і чекати, доки людині увірветься терпець? Що там аж такого відбувалося у нашій школі?

— Ви що, справді нічого не знаєте? Ну, ви мене дивуєте. Музей у школі відкриватимуть - ось що відбувається.

— Щойно вигадала?— підозріливо зиркає на неї Ромко.— Який музей може існувати у нашій школі?

— Звичайнісінький. Морський. Музей командира підводного човна Маринеска. От тільки назву човна я забула.

— Це був човен "С-13",— підказав я, обурений її забудькуватістю. Відтак ми з Ромою мовчки презирнулись. "Вірити чи не вірити?" — вчитав я на обличчі Ромки. А сам повірив одразу ж. Ми давно знали: знаменитий командир підводного човна, що колись потопив велетенський корабель, на якому було кілька тисяч фашистів, навчався колись у нашій школі. По тому човен здійснив ще кілька відважних рейдів проти фашистських кораблів. І капітан човна став таким відомим, а фашисти так боялися і ненавиділи Маринеска, що Гітлер оголосив його своїм "особистим ворогом". Чули ми також і про те, що вчителі і старшокласники давно збирають відомості про його бойовий шлях. Але про музей... про музей дізнаємося вперше.

— І його відкривають прямо оце зараз?— усе ще недовірливо запитав я.

— Ні, звичайно. Відкриють у вересні, коли почнуться заняття. Але вже потрохи оформлюють зал, поруч із піонерською кімнатою. А ще наш класний керівник, Лідія Василівна, просила передати всім учням, щоб допомогли зібрати експонати. Можливо, хтось знає людей, які служили з Маринеском, дружили з ним, або вчилися у морехідній школі. Треба записати розповіді цих людей, знайти особисті речі Маринеска.

— Це вона особисто тебе... просила передати?— в'їдливо уточнюю я.

— Усіх нас, членів піонерського штабу музею. А я — голова цього штабу.

— Ха-ха!— сказав Ромко, почувши це.— Знайшли кого обрати головою!

— Хі-хі!..— підтримав я. Проте одразу ж додав:—А до допомогти все ж таки треба.

— Діло святе,— погодився Ромко.— Повинні ж десь існувати люди, які вчилися з ним у морехідці. Або практику проходили на одному кораблі. А може, й воювали.

— Почекайте, Маринеско воював на Балтиці, так? Так. І потопив той велетенський корабель теж на Балтиці, коли той вийшов із Кенігсберга. У нас є книжка про Маринеска. Зараз батько читає.

— А Старий Штурман теж воював на Балтиці,— раптом каже Ромко, й уважно дивиться на мене.

— Отож,— підтримую я, пригадуючи розмову з Климом Васильовичем. І мені аж

дух перехоплює. — До того й веду. Старий Штурман сам казав, що після шпиталю його направили на Балтику.

— А хто це такий — Старий Штурман?— не зрозуміла Дінка. Але відповісти ми вже не встигли. Мовчки, не змовляючись, зірвалися зі своїх місць і побігли стежиною до берега моря, туди, де знаходився яхт-клуб.— Куди ви летите?! — не могла зрозуміти Дінка, поспішаючи за нами. — Та зупиніться! Поясніть по-людському, хто такий Старий Штурман!

— Хто такий, хто такий?!—передражнив я.— Дізнаєш ся! А зараз не набридай!

15

У яхт-клубі Старого Штурмана не було. Шкода. Нам здалося, що він подався машиною сюди. Але, напевне, зараз він був удома, відпочивав після поїздки в село.

— Нічого, давай розпитаємо всіх, хто знайомий зі Старим Штурманом,— радить Ромко.— Хтось із них обов'язково знає, де він живе.

— І підемо до нього додому?—дивуюсь сміливості курсанта Флотилії.

— І підемо, а що?

— Ну, якось незручно.

— Звичайно ж, незручно,— стенив плечима Ромко.— Але ж ми не просто так, не набридати. У нас серйозна справа.

І ми почали розпитувати всіх, хто траплявся нам на шляху. Більшість людей знала Кліма Васильовича, однак жоден не міг сказати, де саме він живе. Невже ніхто ніколи не мав якоїсь справи до Старого Штурмана, ніхто не навідувався до нього в гості?

— Розумієш, хлопці якось казали, що у Старого Штур— мана померла дружина, і живе він тепер сам. Мабуть, ніхто й не навідується,— ніби вичитав мої думки Ромко.— Тому й не знають, де він живе. А з керівництва Флотилії нікого нема.

З яхт-клубу ми поверталися, так і не дізнавшись адреси Старого Штурмана. Але тепер я розумів, що він — самотній. І сказав собі, що, коли вдасться дізнатись, де він живе, обов'язково навідаюся до нього. А раптом йому це буде приємно? А може, навідаємося удвох із Дінкою. Щоб допомогла прибрати у квартирі.

— Даремно ми його розшукували,— зітхнув Ромко, прощаючись з нами біля станції канатної дороги: він ще залишався на пляжі, а ми з Дінкою вирішили повернутися додому, прокатавшись на "канатці". — Все одно з Маринеском плавати він не міг. Я в такі співпадіння не вірю.

— А я вірю,— втрутилася Дінка, яка досі терпляче мовчала, чекаючи кінця наших розпитувань. — І нічого дивного в цьому нема. Якщо він справді служив на Балтійському флоті, то міг знати і Маринеска.

— Ну, гаразд, слідопити,— здався Ромко. — Займайтеся цими пошуками самі. У мене справ на все літо.

Цим він дав зрозуміти, що у нього, як старшого, справи важливіші, і що надалі шкільний музей його не цікавить. Але я був упевнений: тільки-но виявиться, що Старий Штурман знав Маринеска, як Ромко знову приєднається до нас. Не витримає він, це

точно. Ще проситиме, щоб прийняли до свого гурту.

Ми з Дінкою купили квитки і, вистоявши чималеньку чергу — за цей час могли двічі піднятися прибережним схилом і спуститися назад, — таки дочекалися своєї кабіни. Й ось ми пливемо понад кронами дерев, понад зграйками відпочиваючих, що вже трималися по-ближче до затінку... Я користувався "канаткою" безліч разів, але й зараз мене не полишає те ж саме почуття, з яким сидів у її кабіні вперше: почуття людини, яка вирушає в політ. Завдяки моїй фантазії ця сіра, зі списаними усілякими іменами, кабіна ставала то гондолою повітряно? кулі, то літаком, то спусковим апаратом, яким повертаються на рідну Землю космонавти.

— Дінко,— кажу я,— замріяно оглядаючи затоку, що відкривалася нам з висоти,— якщо ми дізнаємося адресу Старого Штурмана, провідаємо його разом?

— Провідаємо,— невпевнено якось погоджується Дінка, й уважно дивиться на мене.

— Ти чого?

— Та так, дивно. Ти ніколи й нікуди не хотів брати мене з собою. А тут раптом...

— Ну, розумієш, він — дивовижна людина,— одразу ж починаю викручуватись, не знаючи, як пояснити Дінці своє "милосердя".— До такої цікавіше іти удвох. Причому не з ким-небудь, а саме з тобою, — поспіхом додаю я, побоюючись, що Дінка запитає: "А чому не з Ромкою?"

Дінка ще якусь мить дивиться мені просто у вічі, ледь помітно всміхається і раптом каже:

— Так я тобі одразу й повірила. І взагалі я ще подумаю: іти з тобою чи ні. Хі-хі, хо-хо!

І, погордо глянувши на мене, відвернулася.

Вдома я одразу ж розповів батькові про нашу подорож до Ройлянки. Вислухавши, він попросив докладніше пояснити, де саме, в якій долині біля моря ми були, і що розповідав Старий Штурман про свій катер. Ще не розуміючи, чому це так зацікавило батька, я пояснив, де знаходиться долина і переповів усе, що почув від Кліма Васильовича.

Батько якийсь час здивовано дивився на мене і замислено шкріб підборіддя — це в нього така звичка.

— Дивно. Усе нібито сходиться. Але... не може бути такого.

— Що "сходиться"?— не зрозумів я.— І чого не може бути?

— Ти ж знаєш, що позавтра у мене починається відпустка.

— Знаю. А що, ми кудись поїдемо?

— Цього разу — нікуди. Наша водолазна секція збирається вивчати невеличку ділянку моря неподалік Одеси. І це десь у тому районі, про який ти говориш. Бачиш, у чому річ... До нас звернулися працівники Музею морського флоту. Десь у тих краях затонув у війну наш бронекатер, який мав прийняти на борт десантників. Та, поки катер чекав повернення десанту, його атакував і потопив чи то літак, чи, може, й підводний човен. Хоча на Чорному морі ворожих човнів діяло не так вже й багато.

— Ось і Старий Штурман казав, що на катер напали літаки.

— Можливо-можливо, проте це ще належить з'ясувати. Не виключено, що діяли німецькі літаки-торпедоносці. Зате достеменно відомо, що командував тим катером капітан-лейтенант Коваленко. Кажуть, що то був надзвичайно хоробрий і досвідчений командир. Ветерани часто згадують його. Згадувати – згадують, але ось яка штукенція виходить: майже всі кораблі, великі і малі, що затонули у війну, вже підняті з дна, чи принаймні достеменно відомо, де саме вони знаходяться. А цього бронекатера з бортовим номером 210 чомусь досі не знайдено. Хоча район, в якому міг відбутися бій, загалом відомий. Одне слово, хочемо розшукати цей катерок. І, якщо вдасться знайти та підняти його,— всі речі віддамо до музею.

— То, може, ви хочете шукати саме той катер, який висаджував десант біля села Ройлянка? І на якому був Старий Штурман?

— Я теж подумав про це. Але... Просто не віриться, що нам може так пощастити.

— Хіба ви не знали, що Старий Штурман брав участь у цьому десанті?

— Звичайно, не знали. І взагалі, вважалося, що з того десанту ніхто не повернувся.

— От бачиш! От бачиш!— схвилювано проказав я.— А він живий. У це неможливо повірити, а він — живий! І це наш Клим Васильович. Я перший дізнався про це.

— Ні, справді, якщо виявиться, що це саме той катер — то нам пощастило. Розумієш, досі розшукували тільки членів екіпажу. Сподівалися, що, можливо, хтось дивом врятувався. Бо десантники, навіть якби й лишилися живими, не могли знати, де затонув катер. Але все одно треба поговорити зі Старим Штурманом. Негайно поговорити.

Батько підвівся з-за столу і пройшовся кімнатою. Потім ще й ще раз. Я, хвостиком,— за ним. Відчувалося, що він дуже схвилюваний.

— Ви чому не вечеряєте?— здивувалася мати, виглянувши з кухні.— Я вже збиралася подавати чай з варенням.

— Нам не до чаю з варенням,— відповів я.

— Він правий,— підтримав мене батько.— Є справи важливіші.

— Є справи важливіші,— повторив я, наче папужка.

— Гаразд, не заважатиму, — розвела руками мати. — Вирішуйте свої важливі-найважливіші чоловічі справи, якщо вважаєте, що, п'ючи чай, вирішувати їх неможливо.

— А ти знаєш, де він живе?— поцікавився батько, щойно мати повернулася на кухню.

— Старий Штурман? Ні. Ми ж оце з Ромою були в яхт-клубі, проте Старого Штурмана не знайшли. Адреси його теж ніхто не знає.

— А що дивного в тому, що не знайшли? Відпочиває після поїздки. А під вечір, може, й навідається. Коли спека спаде.

— Тоді ми знову пошукаємо його.

Надвечір'я не дочекався. Побіг до Ромки одразу ж після обіду. Але двері відчинив Ромчин батько.

— А, це ти, мандрівнику?! У яку подорож хочеш заманити мого сина цього разу?

— У морську,— кажу я.— Кругосвітню. Де він?

Батько Ромки мовчки кивнув на ванну.

Рома лежав у ванній по підборіддя у воді і дивився на мене, наче крокодил із нільського болота. Я сам із задоволенням заліз би до нього, але в мене справа.

— Восьмий ступінь блаженства,— пояснив Ромка.— Така спека, що навіть лінки бігти до моря.

— Так от: саме до моря нам і треба бігти.

— У тебе, звичайно, нова ідея?

— Нова. Як вважаєш: за цей час Старий Штурман міг прийти до яхт-клубу?

— Після такої подорожі і в таку спеку?— вголос розмірковує Ромко.— Сумніваюсь. Зараз він удома. Спить. Або лежить у ванні. Як оце я. Усі розумні люди у таку спеку відмокають разом зі мною. Та не хвилюйся: якщо Старий Штурман воював з Маринеском, ми про це дізнаємося.

— Та ні, тут уже справа не в шкільному музеї. Мій батько тренується у заводській водолазній секції. І позавтра вони всією секцією виїжджають у Ройлянку. Там буде їх пошуковий табір. І шукатимуть вони катер. Зрозумів?

— Поки що — ні... Не зовсім...— Ромко сів у ванні і здивовано дивиться на мене.— Яка секція? Який катер?

— Секція — водолазна. А катер... У тім то й річ. Мабуть, це той катер, який висаджував десант біля Ройлянки. А Старий Штурман — єдиний, хто лишився з екіпажу та з десантників. І знаю про це лише я. Тобто ми з тобою. У секції про це не знали. Шукати бронекатер вони мають за завданням нашого Музею морського флоту.

— А Клим Васильович... Він що?..— почав було Ромко. Але я не дав йому доказати.

— Його треба негайно розшукати. Мій батько хоче поговорити з ним. А раптом з'ясується, що вони шукатимуть саме той катер. Чи, може, й не той. Може, там було кілька десантів. І загинуло кілька катерів.

— Кілька десантів, кілька катерів?— знервовано замахав руками Ромко.— Ні, так не буває.

— Ну, це вже я так кажу... Від себе,— знітився я.— Одначе батько справді хоче поговорити з Климом Васильовичем. І запросити його до себе на секцію. Треба будь-що дізнатися, де живе наш Старий Штурман.

Через кілька хвилин ми вже були на вулиці. Сонце все ще пекло немилосердно, і квартал наш ніби вимер. Старий, "списаний" з якогось корабля, пес Тайфун, що завжди вигрівався біля Ромчиного під'їзду, тепер заліз під грибок ігрового дитячого майданчика і лежав на спині, лінкувато підібгавши лапи. Пробігаючи повз нього, ми покликали: "Тайфун, Тайфун!..", проте пес навіть вухом не повів.

— Егей, куди це ви знову біжите?!—гукнула нам услід Дінка, що стояла з якоюсь дівчинкою біля крайнього будинку.

— Дітям до шістнадцяти!—відповів я. І, для переконливості, показав язика.

Дінка скорчила кумедну мармизку, похитала головою і сказала:

— Все одно розповіси! Нікуди ти не дінешся! Хі-хі, хо-хо!

— Не зв'язуйся з дівчатами,— буркнув Ромко.— Не до них тепер. Он яка історія закручується. Шерлок Холмс позаздрив би.

— Хіба я зв'язуюсь?! Вона ж сама... Я ж знаю, що Дінці тільки розкажи щось — вона будь-яку операцію провалить.

— Отож бо й воно...

17

Ще здалеку ми побачили, що в затінку шовковиці дрімає той самий вахтер, з яким розмовляв Старий Штурман, проводячи мене до Флотилії юних моряків. Я навіть запам'ятав, що звать його Петровичем. Сьогодні він не чергував. Мабуть, хотів вийти на човні в море. Ну, думаю, це вже вдача. Хто-хто, а Петрович повинен знати, де живе Клим Васильович.

— Добридень, Петровичу,— привітався я.

— А, це ти, юнго! Здоров, якщо не жартуєш. Чого це ви так пізенько навідуєтесь, морячки? Всі давно порозходилися. Та й ніби ж неділя сьогодні...

— Нам треба дізнатись, де живе Клим Васильович Волян.— Подав голос Ромко, що тримався трохи позаду мене.

— Навіщо це вам?

— У дуже терміновій справі. Ви ж, напевне, знаєте його адресу.

— Ні. Сто років знайомі, але в гості один до одного чомусь не навідувалися. Знаю лише, що живе він на вулиці Корабельній. Та й чого вам допитувати мене? Сам штурман ще тут. Он його машина. Біля яхти.

Тільки тепер ми помітили, що неподалік яхти стоять рожеві "Жигулі", дуже схожі на ті, в яких ми подорожували до Ройлянки.

— Ви мене розшукуєте?— поцікавився Старий Штурман, виходячи на палубу яхти. Мабуть, помітив нас із рубки, в ілюмінатор.

— Вас. Дуже важлива справа.

— На морі всі важливі справи залагоджуються значно швидше, ніж на землі,— відповів Старий Штурман.— Піднімайтеся, капітани, на борт.

Коли я переповів нашу розмову з батьком, Клим Васильович довго мовчав, потім зітхнув і погладив мене по голові.

— Дякую, капітане, що приніс цю звістку. Сумніву нема, вони розшукують катер, на якому висаджувався наш загін. А що — давно час згадати і про нього. Здається, уже всі кораблі підняли. Документи, прибори давно лежать у музеях. А наш фронтовичок — досі на дні. Несправедливо. Навіть образливо. Перекажи батькові, що завтра вранці я зазирну до вас. Скажи, якщо він не проти, нехай включать Старого Штурмана до своєї групи. Під воду я вже спускатися не наважусь. А район, де бронекатер мав чекати нас,— знаю. Може, хоч порадою допоможу. Це мій обов'язок перед усіма: екіпажем, десантом, дітьми загинувших.

— Добре, передам. Але краще давайте підемо зараз. Батько дуже втішиться вам.

— Ні, капітане. Треба підремонтувати яхту. Ще щось хочеш запитати?— поцікавився Старий Штурман, бачачи, що я все ще стою на палубі і чогось чекаю.

— А ви не знаєте: залишився живим хто-небудь із екіпажу цього катера?

— Он що тебе цікавить!

Старий Штурман помовчав, потер підборіддя, збираючись із думками.

— Важко відповісти на це питання, Радику. Вважається, що всі загинули. Та й важко повірити, що хтось міг врятуватися тієї ночі. Адже катер чекав нас далеченько від берега. Одначе минулого року, цілком випадково, я зустрівся з одним моїм фронтовим товаришем, теж колишнім морським піхотинцем. Служили ми в одній роті. Коли викликали добровольців на цей десант, він також ступив крок уперед. Але командир не взяв його, мабуть, тому, що він був легко поранений у плече, тільки й того, що відмовлявся йти до госпіталю. Так от, він розповів, що відпочивав якось в одному селі неподалік Білгорода-Дністровського. Ну а, відпочиваючи, познайомився з місцевими рибалками. Звичайно, зайшлося про війну. Й от від тамтешнього рибалки почув він дивовижну історію. У війну цей чоловік служив матросом на катері. Було йому тоді років дев'ятнадцять, не більше, зовсім хлопчисько. Отож він розповідає, що їх катер загинув уночі неподалік берега, чекаючи повернення десанту. І нібито врятувався він тільки дивом — вибуховою хвилею його викинуло за борт.

Можливо, до берега йому доплисти й не вдалося б, тим паче, що його контузило, але, на щастя, неподалік виявилася мілина. Там, уздовж берега, багато мілин. Одні з них у тиху погоду виступають над водою, інші — підходять майже до поверхні. А моряк той потрапив на якийсь майже не помітний з берега невеличкий острівець, і там його й застав світанок. На тому островці, сяк-так замаскувавшись, моряк пролежав увесь день, бо плисти завидна до берега було небезпечно. Та й неподалік мілини час від часу з'являвся патрульний катер. А надвечір він все ж таки дістався берега. І потім цілий місяць поневірявся фашистськими тилами, поки не прибився до партизанів, що базувалися в Савранському лісі. Отож, здається мені, що це матрос саме з того, нашого, катера. На жаль, екіпажу я не знав. Не встигли познайомитися. Що ж до прізвища цього рибалки, то мій товариш запам'ятав його — Козак. І звать, здається, Борисом. От тільки по батькові не знаю.

— А ви так і не зустрічалися із цим рибалкою?

— Каюся, капітане, не зустрічався. Збирався, збирався, та так і не зібрався.

— Нічого, якщо поїдете разом з нами в Ройлянку, то звідти можете навідатися до рибальського села під Білгородом-Дністровським, розшукати Бориса Козака і привезти його туди, де ми житимемо в наметах (я знав, що, коли батько виїжджав кудись зі своєю секцією, вони завжди жили на березі в наметах).

— Теж вірно,— погодився Старий Штурман.— Цікаво було б поговорити з цією людиною.

— Ми вже збиралися йти з яхти, коли Ромко раптом штовхнув мене вбік:

— Слухай: а про Маринеска? Про Маринеска ми ж не запитали.

— Йдеться про командира човна Маринеска?— перепитав Старий Штурман. Ромко сказав занадто голосно, і він почув прізвище цього офіцера.— А чому це вас зацікавив Маринеско? У цьому десанті участі він не брав — це точно.

Ми з Ромкою, перебиваючи один одного, переповіли йому все, що почули від Дінки. І пояснили, що Маринеско навчався у нашій школі.

— Я багато чув про нього,— мовив Старий Штурман, ви— слухавши нас. — І коли після госпіталю мене перевели на Балтику, почав проситися до нього на човен, адже він теж із Одеси, отже, земляки. Врешті-решт, прохання моє нібито задовольнили, але човен виявився у далекому рейді, десь під берегами Німеччини. Тож поки він повернувся, мене направили на крейсер. Так що не пощастило зустрітись тоді з Маринеском. Познайомився я з ним лише навесні 1945 року. Мене відрекомендував капітанові наш боцман, що знав Маринеска як свого земляка, бо теж був із наших країв, тільки з-під Ізмаїла. Ну а бачились ми з Маринеском всього-на-всього тричі. Та й то лише по кілька хвилин. Нічого не вдієш, війна. Не до гостин було, не до чаювання. Але добре пам'ятаю, що домовилися зустрітись після війни. Тут, в Одесі. Я йому адресу свою залишив. Ще й ідею подав: збудувати собі невеличку яхту і податися на острів Березань, на місце страти лейтенанта Шмідта, а потім на Тендрівську косу... Не знаю, можливо, в душі він сприйняв це як хлоп'ячу мрію. Проте не висміяв. Навпаки, підтримав, погодився. От тільки наше життя склалося так, що зустрітись після війни нам уже не довелося. А на згадку про воєнні зустрічі залишилася тільки книжка з дарчим надписом Маринеска.

— З дарчим надписом?! — вражено перепитав я, пригадавши, що шкільному музею потрібні особисті речі та усілякі інші експонати.

— Що є, те є. Дізнався, що мрію стати штурманом далекого плавання, от і роздобув десь посібник для штурманів і подарував, побажавши, щоб мрія моя здійснилася. А я знав, що дістати таку книжку тоді, в роки війни, було дуже важко. Досі бережу її. І вчився, вважай, по ній.

— Але ж тепер книжку можна подарувати музеєві. Навіщо вона вам, правда?

— Можна й подарувати,— всміхнувся Старий Штурман.— Якщо вже вирішили створити музей — то навіть треба.

18

Того вечора Старий Штурман справді навідався до нас. І довго говорив із батьком, сидячи на кухні. Але про що саме — я не чув, незручно було підслуховувати під дверима розмову дорослих. Та й мати наказала спати. Нічого не вдієш: о десятій вечора я вже маю спати, бо о сьомій — підйом. Флотський порядок. Раніше, доки я ще не був юнгою "Оріона", він мене трохи дратував, але тепер і сам намагаюся дотримуватись його.

Отож, лежачи у своїй кімнаті, я краєм вуха все ж таки дослухався до розмови батька і Старого Штурмана, та водночас намагався уявити, як усе це відбувалося, там, на морі, неподалік Ройлянки. Як матрос Козак дістався острівця. Яким дивом він лишався на ньому цілий день непоміченим. Як потім скрадався тилами ворога. Власне, я не міг уявити, що відбувалося з тим моряком, оскільки не знав подробиць. Тому просто намагався фантазувати з приводу того, як би поводився, опинившись на місці того моряка, я сам. Що робив би, діставшись берега. Як роздобув би зброю. Як

переодягнувся б потім у фашистську форму, щоб пробратися до своїх через лінію фронту аби до савранських партизанів.

Через Дніпро, за яким були наші війська, я переправлявся вже уві сні. А на тому боці на мене чекала, стоячи на причалі з квітами в руках... Дінка! І, як ви вже зрозуміли, своєю появою вона зіпсувала увесь мій військово-диверсійний сон. Така вже в неї вдача: з'являтися всюди, де її не просять, а? з'явившись, негайно зіпсувати мені настрій.

19

Вранці я все ж таки примудрився проспати, і прибіг до яхт-клубу, коли там уже йшли заняття. Я знав, що мені дорікатимуть за запізнення, проте хвилювало інше — я проґавив батька. Він подався на водну станцію, де збиралися водолази їхньої секції, ще до того, як я прокинувся. І тепер до самого вечора не дізнаюся, про що ж вони говорили зі Старим Штурманом і про що домовилися. Єдине, що мені відомо, що на пошуки катера водолази вирушать завтра. І я дуже хотів поїхати з ними. Адже нічого страшного, що якихось два-три дні пропущу заняття у Флотилії. Я всього лиш юнга. А в таборі водолазів, напевне ж, відбуватимуться такі цікаві події! І без мене!

— Куди це ти поспішаєш, мореплавцю?— я підвів голову і побачив просто перед собою Вітьку Сосновського. Дивно: як це я не збив його з ніг.

— На "Оріон". На заняття. Але, здається, трохи запізнився.

— Нічого, все одно сьогодні практичні заняття, тобто всі фарбують шлюпки.

— А ти чому не фарбуєш?

— Сьогодні я покинув Флотилію.

— Назавжди?— вражено запитав я.

— На віки-вічні.— Важко повірити цьому, але Вітька щасливо всміхався.— Мені треба було зробити це давно. А так — втратив ціле літо. Краще працював би в природничому гуртку на станції юннатів.

— І більше не повернешся сюди?— мабуть, у мене був дуже кумедний вираз обличчя, тому що Сосновський не стримався і знову розсміявся.

— А мені тут ніколи й не подобалося. Я ж казав, що це мої батьки не можуть жити без "Оріона".

— Що ж ти тепер робитимеш? - з жахом поцікавився я, наче хтось устиг переконати, що поза Флотилією життя для одеських хлопчаків існувати не може.

— Як це — що? Готуватимуся до юннатівської олімпіади. Читатиму книжки про тварин. Або просто спостерігатиму за мурашками, птахами... Ти навіть не уявляєш собі, як це цікаво.

— Та ні, вже уявляю. І вірю, що тобі це цікаво,— сказав я, намагаючись бути якомога серйознішим.— Але... батьки про твоє рішення знають?

— Сьогодні я їм усе поясню!— весело вигукнув він. І я зрозумів, що, як би не перепало йому вдома за цю втечу, сюди Віктор уже не повернеться. Все ж таки я не можу збагнути: невже справді є люди, яким байдуже: стануть вони моряками чи ні?! Дивно. Раніше мені здавалося, що моряка— ми хочуть бути геть усі. Інша річ, що не

всім щастить. І тільки ті, кому це не вдається, стають льотчиками, лікарями та всіма іншими. Але й тоді страшенно шкодують, що їм не по— таланило. Так я вважав ще донедавна. Проте Сосновський усе сплутав у своїй теорії.

Ромко фарбував той самий човен, на якому ми вчилися веслувати. Тільки-но я підійшов, він одразу ж тицьнув мені в руки маленьку щіточку і наказав фарбувати корму. А сам став поруч і заходився повчати, як краще тримати щітку, як водити нею, щоб не видно було мазків. Давати поради Ромкові завжди приємніше, ніж працювати самому,— це я зрозумів давно.

— А знаєш, Старий Штурман навідувався до нас,— мовив я, згадавши про вчорашню розмову.

— Чудово. І що ж вирішили?

— От цього я не знаю. Мене дуже "вчасно" відіслали спати.

— І ти не міг підслухати?

— Виховання не дозволяє.

— А-а... Вірно. Педагогіка. Як же ми тепер дізнаємося, що вони вирішили?

— Коли батько повернеться зі своєї експедиції, тоді й розпитаю. Вранці я, на жаль, проспав його.

— Так він тобі й викладе все до копійки! Покладися на тебе в якійсь важливій справі! Ага, он і Старий Штурман з'явився,— кивнув він у бік прохідної.

Так, справді, це Старий Штурман. Побачивши його, я зрадів. Зараз ми про все дізнаємося. Найбільше я боявся, що до яхт-клубу він сьогодні не навідається — одразу ж вирушить до Ройлянки.

— Ну, давай інструмент,— прошепотів Ромко.— А то ще подумає, що волиню, або тебе, малечу, експлуатую.

— Та ти що?! Ти мене ніколи не експлуатуєш,— відповів я, охоче віддаючи і щіточку, і банку з фарбою.— А я оце зустрів Сосновського. Знаєш, чим він усіх нас порадував? Залишає Флотилію. Назавжди.

— Дезертир твій Цаца-Сосновський — ось що я тобі скажу.

— Чому це він "мій"?

— Тому що тільки ти захоплюєшся його баєчками. "Ой, як багато він знає про мурашок! Як цікаво розповідає про метеличків!.." Отожбо й воно! Понабирають до Флотилії якихось-там "шанувальників мурашок", а вони потім ходять тут, ниють, скаржаться на все на світі, і врешті-решт утікають. Тільки форму ганьблять.

— Але ж Віктор ніколи й не мріяв стати моряком. Його батьки примусили.

— Слухай, ти справді віриш, що йому не хочеться бути моряком?

— Не знаю,— стенив я плечима.— Мабуть, не хочеться. Він буде цим, як його... Ну, що всіякі там комашки вивчає...

— Біологом?

— Угу, щось подібне.

— Мурашки-букашки...— скептично посміхнувся Ромко. — Можна умерти від нудоти. Просто він боїться моря. І плавати хоче, і капітаном бути теж хоче, бо ніхто не

відмовиться бути ним. Але вся суть у тому, що Цаца-Сосновський боїться моря. Боягуз він. Тому й утік.

— Та не втік він! І моря не боїться. Раніше я теж так вважав. А тепер знаю: у нього інша мрія... Розумієш: мрія!..

— Може, і в тебе вона інша?— підозріливо зиркає на мене Ромко.— Краще одразу ж зізнайся. Чув я, чув, як ти батькові плуги вихваляв...

— Не знаю, що це сьогодні найшло на Ромку, яка муха його вкусила, але, якби до нас не підійшов Старий Штурман, ми, напевне, посварилися б. І мабуть, надовго. Одне це Старий Штурман підійшов, усміхнувся, скуйовдив моє волосся і, взявши від Ромки щітку, сам заходився дофарбовувати корму.

— Що, нудна це робота: фарбувати-драяти?..

— Та ні, нічого...— відповів Ромко і хитрувато підморгнув мені, мовляв, нехай фарбує, мені менше лишиться.

— Ну, не кажи...— покрутив головою Старий Штурман.— Але треба звикати до цього. Моряк не повинен гребувати ніякою роботою. На судні завжди має бути порядок.

— А коли ви знову поїдете до Ройлянки?— запитав я, вирішивши, що саме час: він у хорошему настрої.

— Завтра, капітане. Водолази підуть на своєму боті. А я — машиною. Що, хочеш поїхати зі мною?

— Хочу,— зітхнув я.— Тільки навряд чи батько дозволить. Мені хоча б на один день.

— Розумію, капітане. Просиш, щоб поговорив з батьком?

— Прошу,— чесно зізнався я.

— А що — і поговорю. Скажу, що візьму з собою в машину. А ввечері повернемося до міста.

Почувши це, я ледве стримався, щоб не застрибати від радості. Я був певен, що, коли попросить Старий Штурман,— батько погодиться.

— А тобі що, не хочеться їхати з нами?— пошепки запитав я Ромку.

— Ми ж завтра виходимо на шлюпках у море. Поки що лише вздовж узбережжя, до Аркадії... Але все ж таки, хоч якась, а практика.

20

Нам пощастило. Колишнього рядового флоту Бориса Петровича Козака ми знайшли одразу. Він сидів на лавці біля рибальської хатини і лагодив сіть. За кілька кроків від хатини починалася невеличка річкова затока, в якій вrostав у прибережний мул напівзатоплений рибальський човен. А трохи далі, обабіч причалу, стояли ще три такі ж великі чорні човни.

Були вони і далеко в лимані. Я навіть бачив постаті рибалок, що працювали на тих човнах.

Тут усе пропахло рибою, смолою, фарбами та ще чимось, чим, напевне, пахнуть лише рибальські причали. Під стіною будиночка зблискували смоляними сітками ятері. Трохи далі, на невеличкій косі, відігрівався на сонці підпертий кам'яною брилою старий іржавий якір.

Місцина здавалася мені якоюсь незвичною. Не вистачало хіба що піратської шхуни на рейді.

Хоча з лиману повівав холодний вітерець, Борис Петрович сидів лише в тільнящі. Був він широкоплечий, м'язистий, і пишна сива чуприна спадала йому аж на очі. А коли він підвів голову, я побачив вилицювате засмагле обличчя і здивувався: "Він же ще не старий!" Та й сміявся він якось занадто весело для літньої людини. І взагалі, скільки я потім не слухав його розповідь, мене не полишало враження, що переді мною досить молодий, дужий моряк, і я ніяк не міг збагнути, чому, з якого дива, він раптом посивів. Принаймні мені не вірилося, що молодим він був ще тоді, як ішла війна.

— Упізнаєш мене, моряче?— подав йому руку Старий Штурман.

Борис Петрович підвівся, оглянув гостя — сьогодні Старий Штурман знову був у своїй формі цивільного моряка — потім відступив від нього на крок, аж тоді розвів руками, ніби хотів обійняти Кліма Васильовича. А натомість сказав, розгублено поглядаючи на мене:

— Вибачайте... Чомусь не пригадую. Але бачу, що теж моряк.

— Моряк,— кивнув Клим Васильович.— І теж уже сухопутний.

— Усі ми в полоні часу,— зітхнув Борис Петрович.— Що не кажіть, а в морі ми своє відходили. Час латати сіті.

Сторож ваш, що куняє там, біля воріт, сказав, що ви і є той Борис Петрович Козак, якого ми з оцим капітаном, — поплескав мене по плечу, — розшукуємо.

— Не велика таємниця. Справді, Козак... Справді, Борис Петрович. А ви ж хто?

— Я? Та як вам сказати? На початку війни був морським піхотинцем. Тут, під Одесою, служив. Потім перекваліфікувався на військового моряка й опинився на Балтиці. А тепер нібито відставний штурман торгового флоту.

— Усі ми тепер відставні,— каже тим часом Борис Петрович.— Що ж вас привело до мене?

— На якому кораблі ви служили в сорок першому?

— Теж не таємниця. Бронекатер з бортовим номером 210. Та ви сідайте, чого стояти?

Вони сіли на лавку. А я відійшов і всівся на човна, що, здавалося, поволі, наче стомлений тюлень, виповзав на низенький мулистий берег. Тут і сидіти було зручно, і, головне, не заважав дорослим. А все, про що вони говорили,— чув.

— То, кажете з бортовим номером 210? Шкода, не запам'ятав... Та й не до бортових номерів тоді було. Посадили на катер пізнього вечора. А до того десанту й у вічі ніколи не бачили його.

Борис Петрович знову взявся було за сіть, але, почувши слово "десант", насторожився.

— Це ж про який десант мовиться?

— У тил ворога, зрозуміло. Під Ройлянку. Там розташовувався штаб ворожого полку і далекобійна батарея; та ще й міст через річку неподалік шосе, якого треба було висадити в повітря. Словом, "роботи" вистачало.

— А ви ж яке відношення маєте до цього десанту?— невпевнено якось запитав колишній моряк.— Бути у ньому ви ж не могли. Напевне, від когось чули?

— Ага, чув... Від фашистів. Яких ми потрощили під Ройлянкою. Та й у самому селі. Якусь хвилику Борис Петрович очманіло дивився на несподіваного гостя.

— То ви що — десантник?

— Кажу ж, що був морським піхотинцем. І брав участь у цьому десанті. А висаджували нас, як я розумію, з вашого бронекатера. Під Ройлянку за всю війну лише один десант закидали.

— Так, це відбувалося десь наприкінці серпня сорок першого... Пізнього вечора ми підійшли до мілини поблизу берега і спустили на воду дві шлюпки з десантниками. Але весь десант загинув. Я чув це від багатьох людей. А десь у п'ятдесятих роках навіть читав про це у книжці.

— Нічого дивного, моремане...— сумовито всміхнувся Клим Васильович.— Так само досі вважалося, що загинув весь екіпаж катера. Виходить, ми з тобою обоє — воскреслі з мертвих. Обоє! І всю історію цього десанту доведеться переписувати!

— Невже й справді переписуватимуть?!

— Зобов'язані.

— Оце зустріч! Якби почув таку історію від когось, не повірив би, — проказав відставний моряк, хитаючи головою.— Дива - та й годі!

Вони підвелися і кілька хвилин стояли обійнявшись. Мовчки. І, дивлячись на них, я ледве стримував сльози — такими зворушливими були їхні обійми і їхнє мовчання.

— А фашисти вважали, що загинув весь екіпаж. І весь десант,— знову проказав Старий Штурман.— Брехня. Ми вижили. І боролися. За себе і за товаришів. Ще й як боролися!..

21

Після цієї зустрічі біля рибальської хатини ми ще з годинку погостювали у Бориса Петровича і вирушили машиною Старого Штурмана до Ройлянки.

День видався сонячний, але не паркий. Долина, понад якою ми наближалися до морської затоки, здалася мені ще красивішою і таємничішою, ніж минулого разу. От тільки коня, що пасся тоді по той бік долини, вже не було. І я дуже шкодував. У місті я часто пригадував цю місцину, і завжди вона уявлялася мені яскраво зеленою долиною, з конем на схилі. Вона й снилася мені такою.

Поблизу вівчарні, біля хатинки під червоною черепицею, в якій узимку відігрівалися чабани, вже стояло чотири намети. Це й був табір водолазів. А неподалік берега, біля піщаної коси, що заходила далеко в море, терпляче чекав їх невеличкий кораблик — водолазний бот.

— Ну от, табір готовий. І в ньому морський порядок,— задоволено мовив Старий Штурман, під'їжджаючи мало не до дверей будиночка, з якого уже долинав запах борщу і смаженого м'яса.

Нас зустрічали: мій батько, кілька незнайомих чоловіків і, на мій превеликий, просто таки невимовний подив... Дінка. Побачивши її, я на якусь мить оторопів.

— Чого це ти розгубився?— хитрувато примружилася Дінка, обходячи машину так, ніби підкрадалася до мене.— Напевне, думав, що будеш тут один? Хі-хі, хо-хо!..

— І було б краще, якби виявився один,— відповів я, бачачи, що дорослі зайшли до будиночка.— Як ти тут опинилася?

— Так само, як і ти,— пританцьовує Дінка.— Бо секцією, у якій тренується твій батько, з минулого тижня керує батько мій. Він служив на флоті і був водолазом. А зараз теж працює водолазом рятівної команди. Так що отак що! Хі-хі, хо-хо!

— Отже, мені знову не пощастило. І так усе життя. — Удавано зітхаю. Хоч насправді дуже зрадив, що Дінка теж тут. Все ж таки дорослим було б не до мене. А вдвох веселіше. Що батько її був водолазом — це я знав, а ось про те, що він керує секцією...

— Якщо тобі так хочеться, я взагалі можу не звертати на тебе уваги. Вдаватиму, що тебе не існує,— відвернулася Дінка.— Тільки якщо ти, справді, прагнеш цього.

— Все одно не зможеш...— відповідаю, трохи повагавшись. Мені не хочеться сперечатися з нею. Тут так хороше. І, мабуть, буде дуже цікаво. Особливо, коли знайдуть катер.— Отож, чи варто сперечатися? Краще підемо до нашого кораблика.

Навіть через підшви сандалів ми відчували, який на цій косі гарячий пісок. Час від часу ми зупинялися і довго стежили, як невеличкі хвильки, що набігали на косу, викидали з глибини пісок, скойки, відшліфовані різнокольорові камінці і жмутики блакитно-зелених або рудих водоростей. А згряя чайок шугала над нами, неначе дивувалася, що наважуємося заходити так далеко в море, або запрошувала з собою у політ.

Це тільки з берега здавалося, що бот стояв біля коси, якою ми мандрували. Насправді ж він якорився за іншою мілиною, що неначе відгороджувала прибережне мілководдя від справжнього моря, неспокійного і безмежного, куди й кликали нас білокрилі птахи.

— Давай роздягнемось і попливемо до бота,— запро— понував я, хоча бачив, що він стоїть занадто далеко, щоб наважуватися пливсти до нього.

Мабуть, Дінка зрозуміла це, тому що лише поблажливо глянула на мене і, знову хитрувато примружившись, хотіла сказати щось в'їдливе. Проте не сказала. Важко пояснити чому, але стрималася.

— Не треба, Радіку. Якщо ми попливемо туди, то ви— явиться, що це щось схоже на звичайнісінький буксир. Яко— го ми сотні разів бачили в порту і біля нашого пляжу. І ні— чого романтичного. А так — можна блукати берегом і, дивлячись на нього, уявляти, що то погойдується на хвилях шхуна якогось славетного мандрівника, який пристав до невідомого безлюдного острова.

-А на тому невідомому безлюдному острові уже давно живемо ми з тобою, теж невідомі,— почухав я потилицю, не знаючи, як поєднати оте, що острів невідомий і безлюдний, а ми собі давно походжаємо ним.

— Або піратська галера,— раптом каже Дінка.— Яке це має значення? Головне: що ми не знаємо, що то за корабель і що принесе нам зустріч із його екіпажем.

— Тоді це — криголам, який наближається до берегів Антарктиди,— впевнено кажу я.— І на нього найкраще дивитися он з тієї прибережної кручі,— показую на узвишшя, що виднілося ліворуч нас, і вершина якого звідси, з моря, нагадувала кратер вулкана.

Коса, яка відгороджувала затоку від моря, виявилася вищою і значно ширшою, ніж здавалося з берега. Вона скидалася на справжнісінький хвилеріз — стіну з бетонних блоків, якою відгороджують від моря міські пляжі. От тільки в деяких місцях ця "стіна" була розмита, і тому здавалася намистом із жовтуватих острівців, поєднаних бірюзовими ниточками озерець. Як з'ясувалося, ці водоймочки були мілесенькими, по коліна, і надзвичайно теплими. А ще в них плескалося безліч медуз, що нагадували пелюстки якихось морських квітів — шкода тільки, що в морі не ростуть лілеї, які я бачив у заплаві річки Турунчук, коли приїжджав у гості до діда.

Ми перебігали з острівця на острівця, ловили медуз, шукали чудернацької форми камінці, кубельця з водоростей, одне слово, все, що тільки здатне викинути сюди море. Однак чогось такого, що по-справжньому можна було назвати знахідкою, так і не трапилося. І це мене трішечки засмутило. Все ж таки нечасто ступає на ці острівці людська нога. Можливо, на деяких із них ми справді були першими — і нічогосінько цікавого. Купки піску, прикидані брунатними водоростями; плескати каміння, пожовклі пляшки, в яких ніхто й ніколи ніяких записок не клав; зігнилі уламки дошок, які невідомо звідки прибило сюди, може, й від турецького берега, і були вони рештками невідьничьких галер із сімнадцятого століття... Можливо, й були, тільки ж хто зуміє це довести?

— От, якби сталося диво, і той бронекатер знайшли ми,— замріяно каже Дінка, а сама обводить поглядом затоку та напружено вдивляється у горизонт, нібито й справді сподівається, що ось-ось відкриється їй хоча б маківка щогли давно загиблого корабля.

— Він же не дерев'яний,— поблажливо усміхаюсь я.— Це ж тобі не індіанська пірога і не рибальський човен, який після шторму раптом може сплисти.

— Ну і що? Але ж може статися якесь диво...

— Ага, тебе одягнуть у скафандр і пустять вештатися по дну моря, шукати бронекатер. Ні, таких див не буває.

— Якщо людина не вірить ні в які таємниці і не припускає, що можуть статися дива, вони з нею і не стаються! — спалахує Дінка. — І доки ти будеш нудитися на цих острівцях, тут і справді нам ніколи й нічого не відкриється, бо ти страшенно занудний... Ти ні в що не віриш, не бажаєш вірити... Все знаєш наперед!..

— Так, я все знаю наперед, — затято стверджую я. І ми обоє надовго замовкаємо.

Я починаю розуміти, що, принаймні, оця, остання, фраза моя була зайвою. Якби я не сказав її, можливо, цей Дінчин спалах минувся б для нас обох без образ. Та й Дінка теж, напевне, зрозуміла, що погарячкувала. Вона повертається і мовчки бреде до коси, якою ми йшли від берега, а я ще якийсь час сиджу на острівці, вдаючи, ніби заганняю в мініатюрну затоку величезну медузу, а насправді — просто, з принципу, тягну час, аби не одразу йти слідом за нею. Але потім і собі чимчикую до коси. І море вже не здається мені таким красивим, і вітерець чомусь став холоднішим, та й берег уже поставав не

далеким і загадковим, а сірим та одноманітним.

— Але щойно я ступив на косу, як Дінка, що все ж таки зупинилася, аби почекати на мене, раптом почала вигукувати:

— Дивися, дивися: он він, он!

— Хто?! Де?!—сполошився я, вдивляючись у ту частину затоки, куди показувала Дінка. — Там що, бронекатер?

— Та не бронекатер, а корабель. Справжній, піратський...

І тільки тепер я зрозумів, що оглядати слід не затоку, і що показувала Дінка на білий корабель, який повільно, наче білий журавель у піднебессі, пропливав на небокраї. Я побачив його і розчаровано, навіть осудливо, зиркнув на дівчисько. То був звичайнісінький сучасний корабель, до того ж, не якийсь там океанський, а той, що ходить по місцевих, або як їх називають моряки, каботажних лініях. Ось і зараз він, напевне, йшов собі з Одеси на Ізмаїл. І навіть Дінка, яка взагалі не тямиться у морській справі, не могла не бачити і не розуміти цього.

— Невже ти й досі не бачиш?!— кричить Дінка, з захватом вимахуючи рукою, неначе запрошувала корабель при— стати до берега. Хоча, здавалось би, якщо той корабель піратський, то чому ми повинні тішитися його появі? — Та он же він! Цей корабель повертається з кругосвітньої подорожі, і капітан його відкрив невідомий острів. Хі-хі, хо-хо!

— Він же піратський!— нагадую Дінці, вражений її забудькуватістю.

— То й що з того? - наївно округлює очі.

— А з якого це дива пірати почнуть здійснювати кругосвітні подорожі? Ти ж, напевне, не прочитала жодної книжки про справжніх піратів, тільки про Дюймовочку й читаєш.

— Того ж дива, з якого ти чомусь вирішив, що цей корабель — піратський! — сміється Дінка, й оббризкує мене водою.— Невже ти не бачиш, що це — звичайнісінька шхуна з експедиції Колумба? Або човен русичів, що повертаються із Греків у Варяги. Хі-хі, хо-хо. У тебе нема ні краплини фантазії.

— Але ж ти сама казала...

— Нічого я не казала! Ось уже впродовж години я не вимовила ні слівця. Ти знову все наплутав. Наплутав-наплутав, хі-хі, хо-хо! Тому що в тебе нема ні краплини фантазії!

— Ага, то ти просто знущаєшся наді мною!— доходить до мене, як до жирафи, і я негайно починаю оббризкувати її, але Дінка втікає.

І далі, до самого берега, ми біжимо наввипередки, раз у раз заскакуючи на міліну й оббризкуючи одне одного.

Ми сміялися, наспівували пісні і раділи морю, сонцю і птицям, що поверталися до берега разом із нами. І не вірилося, що десь там, за косою, на холодному морському дні, лежить загиблий корабель, якого й досі чекають з війни...

Петрович запевняв, що пам'ятає, де він затонув, показував те місце, одначе море уперто зберігало свою таємницю, не бажаючи розкривати її навіть після стількох років війни.

Повернувшись на берег, ми повечеряли, а, як уже зовсім стемніло, розклали між наметами і будиночком вогнище, повісили над ним два казанки, у яких варилася юшка, й, розташувавшись навколо нього, слухали розповідь Козака про те, як він урятувався. Як, добувшись берега, захопив якогось солдата-обозника, переодягнувся у його форму і погнав коней на схід, до Дністра. І як переправлявся уночі через нього на двох збитих колодах.

А потім, після семи днів блукання по степу, випадково натрапив біля якогось хутірця на невеличку групу партизанів, з якою дійшов аж до Савранського лісу, що пролягає десь далеко звідси, на самій півночі області. Проте в партизанському штабі йому спочатку не повірили, і мало не судили як фашистського агента — занадто вже неймовірною здавалася його розповідь. Але зрештою не судили, перевірили в бою з карателями. Потім він ще й став партизанським розвідником.

Ми з Дінкою сиділи на камені, накинувши на плечі піджак мого батька, і слухали цю розповідь так, наче нам читали якусь дивовижно цікаву книжку про війну. Мені особисто не вірилося, що все це сталося саме з Борисом Петровичем. Бо не може бути, щоб таке відбувалося з людиною, яка сидить з нами за одним вогнищем. І коли він розповідав, як вони, п'ятеро партизанів, пройшли згодом майже через усю Україну, і вже десь за Дніпром проривалися до своїх через лінію фронту, я так переживав, що мало не запитав колишнього моряка: "То й що, ви все ж таки залишитеся живими?" Начебто пробував зазирнути на останні сторінки захоплюючої книжки, щоб дізнатися, чим вона закінчується. Сам дивуюсь, що вчасно схаменувся.

— Бачиш, оце справжня смілива людина,— пошепки мовила Дінка, щойно колишній моряк закінчив розповідь, і біля вогнища на якийсь час запанувало мовчання.— Не те що ти...

— А що я?! - обурююсь. — Хіба я що, боягуз?

— Ще й який! Ось так, мужньо... Щоб через усю Україну... Коли скрізь вороги... І дійти до своїх. Ні, ти це ніколи не зміг би.

— Чому це, як ідеться про мене, то вже обов'язково я всього боявся б, нікуди б не дійшов, і взагалі, в розвідку мене взяти ніхто не наважився б?.. А насправді, я теж зумів би.

— "Зумів би!.." — передражнила Дінка.— Просто ти занадто самовпевнений. І ні краплини скромності.

— А що, я повинен був переконувати, що не здатний на таке?

— Не знаю. Треба хоча б засумніватися,— примирливо каже Дінка.— У таких випадках усі сумніваються.

— А може, якби Борис Петрович хоч раз засумнівався в тому, що дійде до своїх, то й не дійшов би. І завдання партизанського штабу не виконав би. А він вірив, що пройде лінію фронту.

— Все одно не подобається мені твоя хвалькуватість,— прошепотіла Дінка і, випурхнувши з-під поли піджака, примостилася на камені поруч зі своїм батьком, що сидів між моїм батьком і Старим Штурманом.

— Дуже мені потрібно: подібатись тобі,— бурчу я, враз відчуючи, що без Дінки в моєму сховку стало холодніше.— Сама задавуля, а когось повчає.

Уночі я прокинувся від того, що місячне сяйво било мені просто у вічі. Батько і всі інші в нашому наметі спали. Кілька хвилин я лежав, дивлячись на надрізану, ніби хтось відшматував від неї окраєць, кулю місяця, потім обережно, щоб нікого не розбудити, виповз із намету. Біля пригаслого вогнища я одразу ж побачив чиюсь постать. Людина сиділа на камені і дивилася на море, через яке, аж до самого берега, пролягала місячна доріжка, що здавалася мені злітною смугою космодрому інопланетян. А ще — людина дивилася на вогні корабля, які повільно пропливали праворуч нас, між химерними вершинами прибережних пагорбів, що теж скидалися на готові до старту космічні кораблі. Або на кам'яні статуї острова Пасхи. Все залежить від фантазії.

"А десь там, на дні, лежить катер, з усім екіпажем,— подумав я, відчуючи, як усе навколо набуває якоїсь особливої утаємниченості.— І ніхто з моряків не знає, і не може знати, що ми їх шукаємо. Через багато-багато років — шукаємо..."

Далеко-далеко, край місячної доріжки, море зливалося з небом. І здавалося, що корабель наближається до тієї доріжки не морем, а звідкілясь із глибин Всесвіту. А може, так воно і є насправді?

— Що, не спиться?— вирвав мене із задуми голос людини, яка сиділа біля вогнища.

— А вам? — зважився запитати, підходячи ближче. І тільки тоді розгледів, що то Борис Петрович.

— Мені — теж. Ніч, мабуть, така...

— Яка?— стиха запитав я, боязливо поглядаючи на море, небо, місячну злітну смугу...

— Така, що прожити її треба з відкритими очима. Без сну... Але тобі, хлопче, цього не зрозуміти.

— Не бійтеся, все зрозумію...— пообіцяв я, сідаючи на камінь оплеч нього.— Ви не зважайте, що я ще малий.

Колишній моряк усміхнувся і похитав головою.

— Не зважаю,— сказав він. І потім ми довго мовчали. Колишній моряк дивився на море. А я — на море і на нього, терпляче чекаючи, поки він заговорить.

— Іди спати, хлопче,— нарешті лагідно мовив Борис Петрович. — Пізно вже.

— А ви?

— Мені ще треба посидіти. Повертайся до намету. Чи, може, там холодно?

— Ні, тепло. Скажіть, ви вірите, що водолази знайдуть катер?

— Ще вчора не вірив,— стиха проказав він.— А тепер... Поживемо-побачимо.

— Отже все-таки є надія, правда? — зрадів я. Дуже вже не хотілося, щоб уся ця експедиція виявилася марною. Тоді і в школі не буде про що розповісти. Подумаєш: шукали і не знайшли!..

— Ну, гаразд,— зітхнув Борис Петрович.— Тобі скажу зараз. А всім іншим — вранці. Розумієш, оце щойно мені пригадався той світанок, коли затонув наш корабель. І я побачив просто перед собою вершину кам'яної кручі, дуже схожої на велетенську людську голову. Три високі пагорби. І вершина середнього, наче голова, що проростає із землі. Як ото в казці. А коли ми виходили вчора на боті в море, пагорби лишалися праворуч того місця, де водолази спускалися під воду. Отже, шукали ми не там, де треба.

— Чому ж ви не скажете про це водолазам?!— здивувався я.— Давайте розбудимо всіх! Уявляєте, як вони зрадіють?!

— Навіщо ж будити? Нехай відпочивають. Завтра у них буде нелегкий день. Навіть важко уявити собі, яка вона тяжка, ця водолазна праця.

Проте ні слова колишнього моряка, ні взагалі будь-яка сила вже не здатна була стримати мене. Кинувся до намету, поторсав батька і, тільки-но він підхопився, прошепотів:

— Тепер ми вже знаємо, де насправді знаходиться катер. Борис Петрович, ну, моряк цей, пригадав. Він там, навпроти трьох пагорбів.

— Почекай, почекай, яких пагорбів?— не зрозумів батько.— Що він пригадав?

— ...Де знаходиться катер — от що!— вигукнув я, бо вже не мав сили стриматися.— Треба негайно виходити в море й шукати його!

— Куди виходити?! Ніч. І говори пошепки.

— Та я і так пошепки!

Ще нічого не зрозумівши, батько намагався утихомирити мене, але було вже пізно. Через хвилинку всі, хто спав у наметах, прокинулися, і незабаром знову зійшлися біля вогнища.

23

Вранці екіпаж бота одержав попередження про шторм, й одразу ж вирушив до Дністра, щоб перечекати негоду в лимані, в порту Білгорода-Дністровського. І водолази, і ми з Дінкою проводжали його, стоячи на пагорбі. Не знаю, як хто, а я почувався так, нібито відходив корабель, який на багато років залишав нас на безлюдному острові. Мабуть, тому я найгучніше кричав і найдовше махав йому рукою. І, помітивши це, засоромився: поводжуся якось по-дитячому.

— Він ще повернеться,— стиха мовила Дінка, коли всі водолази вже пішли, і ми лишилися тільки вдвох на тому випаленому степовим сонцем пагорбі. Вона немовби вичитала мої думки.— Він ще повернеться,— повторила вона й усміхнулася.— Тільки-но стихне шторм. Який ще не почався.

Бота вже не видно було, а ми ще, мабуть, з годину сиділи на березі, чекаючи шторму.

Перша хвиля його вдарила аж тоді, як усі ми навідалися в гості до археологів, що працювали за два кілометри від нашого табору. Це був звичайнісінький шторм, без зливи, без ураганного вітру, який зриває дахи і з коріннями вивертає дерева. Хвилі, правда, були високими, але нікого з нас цим не здивуєш. Усі ми живемо біля моря і не

раз, особливо восени та навесні, бачили подібні буревії.

Єдине, за що я був вдячний цьому штормові,— що подарував нам оці відвідини "степового плато", на якому вели розкопки студенти-історики Одеського університету. Адже ні я, ні Дінка ніколи в житті на розкопках не були. А тут не просто якийсь там курган, а велике стародавнє городище.

Викладача, який керував розкопками, зараз тут не було, а старшим лишався студент Валерій Кирчан, високий м'язистий хлопець із обличчям, щедро всіяним ластовинням. Дізнавшись, як ми опинилися у цих краях, Валерій одразу пройнявся повагою до наших батьків-водолазів і добру годину водив узвишшям, показуючи досить глибокі ями, в яких були залишки фундаментів якихось будівель, рештки плавильної печі, кістки, черепки та уламки скульптур.

— І все це відкопали ви самі?— здивовано запитав я, прикидаючи, скільки тут треба було попрацювати.

— Ні,— всміхнувся Валерій.— Ми тут працюємо лише другий сезон. А розкопки тривають уже шостий.

— А скільки ще триватимуть?

— Не знаю,— стенив плечима Валерій.— Тут ціле місто. Уявляєш, що це означає: вирвати у землі місто, яке вона поглинула кілька століть тому?

— Уявляю,— охоче відповів я, хоча, чесно кажучи, нічого не уявляв. Й аж тепер роззирнувся, розшукуючи очима Дінку.

Вона сиділа разом зі студентками у затишку за наметом і прочищала щіточкою якусь велику кам'яну плиту. Мене здивувало, з якою старанністю вона робить це, і взагалі, що вона так швидко знайшла собі роботу. Водолази, яких супроводжував інший студент, теж закінчили оглядати розкопки, і тепер гід показував їм рештки кам'яних статуй, що лежали під брезентовим тентом. Нам Валерій уже показував їх, але мене вони чомусь не дуже й зацікавили. Таких статуй повно в нашому історичному музеї. І не лише в залах, а навіть у дворі.

— Що це за плита, над якою мудрують за наметом? — запитав я Валерія.

— Поки що важко відповісти,— замислено відповів студент. — На ній викарбувано постать людини, можливо, котрогось із богів, якому поклонялися сучасники митця. Та найцікавіше те, що під постаттю скульптор "увічнив" ступню людини. Деякі ділянки плити ще лише очищають. Можливо, там відкриють ще якісь образи чи символи. Але навіть таке поєднання — постать людини і "відбиток" ступні — зустрічається в археологічних знахідках уперше. Поки що важко розшифрувати, що це означає,— але наш професор вважає, що випадковістю таке поєднання бути не може, що ми натрапили на велику ритуальну плиту, яка, напевне, колись давно лежала на кургані, і вік її може визначатися двома тисячами років, або й більше. Якщо ця версія набуде підтвердження, то виявиться, що таких старовинних плит-картин на цій території ще ніхто й ніколи не знаходив.

— Отже, й місто таке ж древнє?

— Місто?—усміхнувся Валерій.— Місто, мабуть, ні... Найцікавішим у гіпотезі

професора є твердження, що плиту завезено до цього міставже як пам'ятку древності. Саме місто заснували греки, це одне з досі невідомих нам невеличких міст-колоній. А плита належала якомусь із племен, чий поселення знаходилося в цих краях за добру тисячу років до появи греків. І городяни оберігали її так само, як ми оберігаємо скіфських баб.

— То, може, й у них теж був музей?

— Можливо, — Валерій протер окуляри й уважно глянув на мене, ніби досі роздивитися мене не вдавалося, і, знову усміхнувшись, похитав головою:— Молодець. Справа в тому, що це і є найцікавіший момент гіпотези, якої ми зараз дотримуємося. Здається, ми натрапили на справжнісінький археологічний музей древніх. Доказів поки що мало. Ми знайшли лише цю плиту, дві статуетки і якісь черепки. Та й то треба, щоб фахівці довели, що ці знахідки належать до однієї епохи. Але припущення вже існує, а розкопки у тому місці, де міг бути музей, ще тільки починаються.

— А якщо виявиться, що це не музей?

— Тоді наукового відкриття не відбудеться. І ми не зможемо довести, що й древні займалися археологією і створювали свої історичні музеї.

Ми з Валерієм підійшли до плити, над якою працювали зараз лише одна студентка та Дінка. Нічого цікавого. Принаймні, для мене. Постать людини справді можна розрізнити, але викарбувана так незграбно, що в мене, мабуть, вийшло б краще. А ступня... Може, хтось навмисне вирізьбив її на плиті, аби покепкувати з художника. Висловлювати це припущення я не став тільки тому, що не хотів засмучувати Валерія.

— Тобі цікаво робити це?— стиха запитую Дінку, поки Валерій розмовляє зі студенткою.

— Настільки цікаво, що попрошу батька, щоб дозволив залишитися тут до вечора.

— Так він тобі й дозволить! І взагалі, що тут цікавого? Сиди, зішкрібай глину, протирай щіточками...

— Нічого ти в цьому не тямиш, а тому — мовчи. Якщо батько не дозволить залишитись, прийду сюди завтра.

— Знаєш,— мовив я Валерієві ніби між іншим.— Тут справді був якийсь древній музей. Навіть якщо ви більше нічого й не знайдете, це ще не доказ, що його не існувало. Просто його пограбували. Ще тоді, коли місто тільки почало занепадати.

— "Геніальне" припущення!— розсміявся Валерій. І студентка теж розсміялася. І навіть Дінка, хоча мовив я це серйозно і, висувачи ідею, старався саме заради неї — щоб показати, що не такий вже я нетямущий, як це їй здається.— Напевне, за всю історію археології ще нікому не спадало на думку висувати докази типу: "Старовинний музей існував, але його пограбували!". І нехай хтось спробує довести, що це не так.

— Нічого дивного, в нього подібні "докази" — на всі випадки життя,— в'їдливо докинула Дінка. І, мабуть, не тому, що сердилася за вчорашнє або чимось образив її зараз. Просто натура в неї така: вона не може не ехидствувати.

— Ну, не подобається моя ідея — і не треба...— спокійно мовив я, намагаючись припинити цю розмову, бо вже наближалися наші батьки.— Я вважаю саме так, а ви

собі — як хочете...

24

— Ти б не вештався, а взяв щіточку і допоміг,— чомусь обурилася Дінка.— Теж мені: великий знавець стародавнього світу!

Залишатися на розкопках батько Дінці, звичайно, не дозволив. Ми попрощалися з археологами, запросили їх до себе в гості і, тільки-но повернулися до свого табору, як почалася злива. А водночас зірвався сильний вітер, та й гриміло так, що наш будиночок здригався, ніби стояв на вершині діючого вулкана.

Дорослі заборонили нам підходити до вікна, але ми все одно стояли біля нього, притулившись до заплаканих шибок, і було нам обом страшно і сумно.

— Батько пообіцяв, що, коли завтра видасться хороша погода, дозволить піти до археологів,— мрійливо каже Дінка.

— А водолазний бот? А бронекатер?

— Бронекатер знайдуть і без мене. Та й виходити на ботові в море нам заборонено. Тому, напевне, покатають трішечки попід берегом, і висадять, як десантників...

— Я знаю, чому ти підеш до археологів,— прошипів я.— Тому що ти — зрадниця.

— Батько вже дозволив піти на розкопки, тому й піду.

— Ми приїхали сюди, організували велику експедицію, а ти...

— Заспокойся, ніяка я не зрадниця,— лагідно якось усміхається Дінка, напевне, щоб не сердити мене, або не бажаючи, щоб я ще щось додавав до того, що вже сказав.— Просто там дуже цікаво. Уявляєш: звичайнісінький пагорб... А потім раптом виявляється, що під ним приховане ціле місто. Мечі, наконечники стріл, статуї, плити з незрозумілими малюнками і текстами... Коли потрапила на ці розкопки, мені раптом здалося, що я опинилася в якомусь там другому чи третьому столітті до нашої ери. І що насправді я вже на Дінка Янова, а дівчисько з якогось степового племені, яке вперше в житті доля занесла до міста; як полонянку, або як доньку вождя племені, що прибув на переговори. І взагалі, невже самому тобі було там нецікаво? Ну, зізнайся...

Я розгублено дивлюся на Дінку і мовчу. Здається, я починаю розуміти, що сталося оце щойно: вона вирішила, що буде археологом!

"Ось так люди і знаходять свою мрію",— кажу собі. І мені стає ще сумніше, ніж було досі. А вже вголос, із надією в голосі, додаю:

— Може, завтра твій батько передумає і не відпустить тебе.

— А якщо не відпустить — я втечу,— стиха каже Дінка.

— Знайшла куди втікати!— поблажливо стенаю плечима, одначе, про всяк випадок, додаю: — Але, якщо захочеш, можемо піти разом.

— З тобою?—зневажливо перепитала Дінка.— На розкопки? От кого там досі бракувало — то це тебе!

25

Прокинувшись вранці, ми виявили, що злива нарешті вщухла. І хоча з моря все ще віяв різкий холодний вітер, хмари над далеким морським небокраєм уже червоніли, нібито десь там, за ними, розгорялося величезне вогнище.

Я вийшов з будиночка і довго вдивлявся у горизонт, сподіваючись, що от-от з'явиться велика яскраво-червона куля сонця, а отже, настане теплий літній ранок.

Минуло зо дві години. Ми вже поснідали і готові були вийти в море, але бота все не було й не було. А коли Старий Штурман сказав, що бот зможе вийти з порту лише в пообідню пору, коли стихне вітер, усі ми остаточно зрозуміли, що день знову втрачено.

Сонце почало пригрівати, земля підсихала, вітер стихав, а ми тинялися берегом моря і насторожено вдивлялися у його хвилясту далечінь, побоюючись, що ось-ось знову здійсниться шторм.

— Шкода, що нема бота,— пошепки кажу Дінці, щойно наші батьки — тепер ми прогулювалися вчотирьох — трішечки відстали.— Вийти б зараз у море... А там — справжнісінький шторм!

— Розумні люди під час шторму в море не виходять, — спокійно зауважила Дінка, враз відбиваючи в мене бажання говорити на цю тему.— Та ще й на такій "баржі", як наша.

Сказавши це, вона дочекалася, доки батьки наблизяться, і попросила свого, щоб відпустив до археологів. Одначе відпускати її одну батько не наважився, а самому проводити не хотілося. Та й міг би прогавити прихід бота.

— Одне слово, залишайся тут,— знайшов він "мудрий" вихід із цього становища.— Кому це потрібно: чвалати в таку далечінь? Хіба що знайшовся б вірний Санчо Панса — супроводжувач...

— Звичайно ж, проведу,— негайно погодився я, намагаючись не зустрічатись поглядом з Дінкою. Вона ж, напевне, розуміла, що йти мені зараз нікуди не хочеться. А раптом у цей час справді з'явиться бот і водолази подадуться на пошуки без мене?

— Яка незбагненна жертва!— прицмокнула язиком Дінка, почувши це.— Просто жах! Ніби сама я дороги туди не знайду.— А щойно ми відійшли від табору, додала:—Могла б і відмовитися від такого супроводжувача. Просто тебе шкода стало. Якби не я, самого тебе батько так далеко не відпустив би.

І тут я не стримався і розсміявся.

Я сміявся, аж доки раптом не згадав, що через кілька годин ми вирушимо на пошуки загинлого корабля, який і досі не повернувся з війни, і з яким пов'язана одна з її таємниць. Схвильований цією згадкою, я сказав Дінці:

— Нічого, закінчиш інститут, станеш археологом й обов'язково знайдеш забуте місто. Може, ще більше і давніше, ніж оце щойно розкопують, або ніж Тіра, Ольвія і всі інші, відомі й невідомі.

— От бачиш...— загадково всміхнулася Дінка.— Виявляється, іноді приємно поговорити навіть з тобою. А коли подорослішаєш, та ще й закінчиш морехідне училище, то, можливо, й зовсім порозумнішаєш.

Наступного ранку водолазний бот пішов до мілини, що виднілася навпроти трьох великих прибережних пагорбів. Але, як саме відбувалися пошуки загинлого корабля, ми з Дінкою уже не бачили. Дінка почала кашляти, у неї з'явилася нежить, і батьки,

перелякавшись, почали просити Старого Штурмана, щоб він негайно відвіз нас обох до міста. Я, звичайно ж, намагався умовити батька, переконував, що не застуджуся, навіть якби раптом випав сніг і вдарили двадцятиградусні морози. Бо я ж — не якесь там дівчисько. Але це вже не допомогло. Старий Штурман змушений був посадити нас у машину, і через якусь там годину ми вже були вдома.

— Це все через тебе,— просичав я, виходячи біля свого будинку.— Як тільки має відбутися щось надзвичайне, тобі обов'язково треба застудитися.

— Навіщо наговорювати? Адже ти знаєш, що зі мною сталося таке вперше в житті,— виправдовувалася вона, кашляючи сильніше, напевне, від хвилювання.

— Тому що ніколи раніше за місто так далеко не виїжджали.

— Ніби ти ніколи не застуджувався!

Я розумів, що Дінка може серйозно захворіти, і мені жаль було її. Але ще більше я шкодував, що затонулий катер знайдуть уже без мене. Ще й хтозна які цікаві пригоди можуть статися і в таборі водолазів, і на морі, під час пошуків! Тому, навіть співчуючи Дінці, все ж таки не стримався, щоб не сказати:

— Гаразд, я людина не злостива. Іди, пий свій чай з варенням, ковтай таблетки, але знай, що з такими, як ти, я ніяких серйозних справ більше не матиму.

Обличчя Дінки спалахнуло від образи. Вона осудливо глянула на мене і побігла до своєї парадної.

Захопившись розмовою, я не зважив на те, що Старий Штурман ще не від'їхав.

— Навіщо ти це, капітане?—з докором мовив він, виглядаючи з машини.— Вона ж — дівчина. А раптом справді захворіє так, що доведеться класти до лікарні? Та й, знаєш, моряк не повинен поводитись із жінками, як оце ти.

— Та це я просто так, жартома, — зніяковіло виправдовуюсь перед ним.

— Ні, капітане, так не жартують. І не забудь завтра навідатися до неї. З цукерками.

— Домовились, — зітхнув я, відводячи погляд. Старий Штурман навіть не здогадувався, як образливо було вислуховувати ці його поради. Я і сам мав намір провідати її завтра. А розмова з Дінкою... Сам не знаю, чого це раптом я почав докоряти її. Мабуть правий Вадик, кажучи, що взаємини у нас із Дінкою - "не як у людей".

Старий Штурман поїхав. А я ще довго стояв, дивлячись на балкон Дінки і сподіваючись, що вона ось-ось з'явиться там.

27

Зрозумівши, що чекати далі марне: Дінка все одно не вийде, і навіть не визирне, я зітхнув і, раз по раз озираючись, подався до яхт-клубу. Першим трапився мені керівник групи Федір Пилипович. Він саме піднімався трапом на борт "Оріона", але, помітивши мене, затримався.

— Ти куди це зник, юнго?—досить суворо запитав він.

— Та так, побував в одній експедиції...

— Ага, одразу в експедиції!.. - не повірив мені керівник. — Напевне, ходив до берегів Нової Гвінеї?

— До Гвінеї не дійшли. Зате шукали затонулий катер, отой, з якого висаджувався Клим Васильович.

— Ти це — всерйоз?

— Звичайно ж. Разом із водолазами. Хіба ви не чули про таку експедицію?

І тут же, біля трапа, коротко розповів йому про все, що знав: і про катер, і про водолазів, і про обеліск на могилі десантників, на якому помилково викарбували прізвище Старого Штурмана, і про моряка, якого ми розшукали.

— Ну, тоді ти молодець,— похвалив Федір Пилипович, вислухавши мою розповідь.— Можеш вважати, що з цієї експедиції ти й почав по-справжньому проходити морську школу. А я, чесно кажучи, вже подумав, що ти просто злякався флотської науки, скис і тихенько втік.

— А де вся наша група?

— На екскурсії, знайомиться з трюмами. Корабель треба вивчати краще, ніж свою квартиру. До речі, зараз вони мають піднятися. Розкажи їм усе, що знаєш. Адже хлопцям теж цікаво дізнатися про цю подорож.

І я справді розповів, ще й трішечки нафантазував. Та оскільки всім було цікаво, до вигадок моїх ніхто не присікувався.

А з обіду ми вперше вийшли в море на яхтах під вітрилами. Щоправда, далі Одеської затоки поки що не виходили, та все одно ми були в морі! І над нами буяли вітрила! І це був день, коли я справді відчув себе моряком. Там, у морі, під вітрилами, я і сказав собі, що обов'язково стану курсантом Флотилії юних моряків, а згодом вступатиму до морехідного училища.

Того дня я ще не знав, що саме тоді, як, ухопившись разом із Ромою за канати, я "ловив" вітрилом вітер-східняк, мій батько, спустившись під воду — пощастило саме йому! — доповів на бот: "Бачу справа від себе корпус невідомого корабля! Починаю обстеження...". І що цим "невідомим кораблем" був бронекатер під номером 210.

28

Кілька останніх днів усі курсанти з "Оріона" тільки й говорили про п'ятиденний похід до берегів Криму і Кавказу. Й ось біля того ж таки причалу, де колись ми зустрічали "Магеллана", на них чекає невеличкий теплохід "Омега", на якому вже порядкують курсанти морехідної школи та середнього морехідного училища.

Нарешті біля трапа вишикувалися й хлопці з Флотилії юних моряків. У новенькій, добре підігнаній морській формі, вони здаються ще дорослішими, поважнішими, ніж були досі. І як же я заздрю їм!

Минає кілька хвилин. Після всіляких там врочистостей курсанти по одному піднімаються на корабель і теж стають членами екіпажу. Я, батьки мої, Дінка зі своїми батьками, сотні незнайомих нам людей, що зібралися на причалі, махаємо їм руками, щось кричимо, і всі чомусь радіємо. Неначе теж вирушаємо в далеку мандрівку.

Ось я вже бачу на судні Рому, Артура, Вадика, Петька Роговенка і багатьох інших хлопців, з якими встиг подружитися і які давно не мають мене за "малювку". Тепер ми — друзі. І, напевне, всі вони дуже жалкують, що мені не вдалося піти в похід разом із

ними.

— Що, капітане, поки що — серед проводжаючих? — раптом з'являється звідкись Клим Васильович.

— Отож, — сумовито кажу я.

— Шкодуєш, що не з ними?

— А хто б, на моєму місці, не шкодував? — зітхнув я, поглянувши на батька. Але він підбадьорливо всміхнувся і поплескав мене по плечу, мовляв, нічого, колись так само проведжатимемо й тебе.

— Чесно кажучи, я теж заздрю цим хлопчикам,— несподівано мовить Старий Штурман.— Що не кажи, а їх чекає море. Як тут не позаздрити?

Тим часом "Омега" відходить від причалу і повільно наближається до білої, освітленої вранішнім промінням, вежі маяка. Я дивлюся на корабель, на пташиний вир, що шугає над його щоглами, і мені чомусь здається, що там, на "Омезі", ось-ось схаменуться, зупинять машину, спустять шлюпку, і по судновому підсилювачу пролунає: "Членові екіпажу Радику Костичу піднятися на судно і зайняти місце, згідно з судновим розкладом!".